

MONIMUOTOINEN METSÄ 2020-LUVUN KOTIMAISTEN LASTENKIRJOJEN KUVITUSTAITEESSA

Kaisa Parén
Maisterintutkielma
Taidehistoria
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Kaisa Parén	
Työn nimi Monimuotoinen metsä 2020-luvun kotimaisten lastenkirjojen kuvitustaiteessa	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 66
Tiivistelmä Tämän tutkielman tavoitteena on vastata kysymykseen, miten 2020-luvun kotimaisissa lastenkirjoissa kuvitetaan metsää. Tuodaanko luonnon monimuotoisuus ilmi kuvituksissa ja millä keinoilla kuvittaja ilmaisee sitä? Käyttääkö kuvittaja väriä, viivaa, kohteiden määrää tai valöörin vaihtelua sen ilmaisemiseksi? Tutkimusaineistona toimii viiden eri lastenkirjan kuvituksia, joista jokaisesta kirjasta on valittu kaksi kuvitusta. Kaikki kirjat ovat kotimaisia lastenkirjoja ja niiden julkaisujankoha on vuosien 2020–2022 välillä. Tutkielman kysymyksen asettelu nivoutuu metsän, sen monimuotoisuuden ja kuvitustaiteen tarkasteluun. Tutkimuskysymyksiä ovat 1: Millaisia mielikuvia metsästä ja sen monimuotoisuudesta kuvitukset välittävät? Alakysymys: Miten kuvitusten formaalipiirteet luovat vaikutelmia ja välittävät merkityksiä? 2: Onko luonto esitetty kuvituksissa monimuotoisesti? Alakysymys: Näkyykö kuvituksissa runsas lajityyppien kirjo? Tutkielmassa lähestytään valittua aineistoa semiotiikan ja representaation kautta. Nämä toimivat teoreettisena näkökulmana, jotta kuvituksista löydetään erilaisia ja erottavia merkkejä ja merkityksiä. Representaation kautta on mahdollista tarkastella millaista todellisuutta kuvitukset luovat metsästä ja millä keinoin. Tutkielmassa käydään läpi aiheelle tärkeitä teemoja: ympäristökasvatus ja taide, ekokriittikki lastenkirjallisuudessa, metsä satujen keskiössä, metsän määritelmät ja merkitykset, metsän monimuotoisuus, luontokuvituksen historia, sekä monimuotoinen luonto lastenkirjojen kuvitustaiteessa. Analyysistä sekä sen tuloksista ilmeni että 2020-luvun kotimaisissa lastenkirjojen kuvituksissa kuvataan lajistollisesti runsasta ja kotoperäistä metsää. Yhteenvetona voi todeta, että luontoa on kuvattu monimuotoisesti putkilokasvien, selkärankaisten, sienten, itiöiden ja lehtipuiden osalta. Selkärangattomia ja laho puuta esiintyy kuvissa niukasti. Eläinten ja kasvien antropomorfointi on yleistä kuvituksissa. Kuvituksissa ei havaita eksoottisten lajien suosimista vaan lajisto oli suomalaiselle metsälle tyypillistä niin selkärankaisten, selkärangattomien, putkilokasvien, sienten kuin itiökasvien kohdalla ja lajeja oli runsaasti tunnistettavissa.	
Asiasanat Kuvitustaide, lastenkirja, luonnon monimuotoisuus, metsä	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkielman sisältö ja näkökulmat.....	2
1.2	Tutkimuskysymykset	5
1.3	Tutkimusaineisto ja sen rajaus	6
1.4	Tutkimusmenetelmät.....	8
1.5	Aiheen aiempi tutkimus.....	10
2	LASTENKIRJA YMPÄRISTÖVAIKUTTAJANA.....	14
2.1	Ympäristökasvatus ja taide.....	14
2.2	Ekokritiikki lastenkirjallisuudessa	16
2.3	Metsä satujen keskiössä.....	16
3	METSÄN MERKITYKSET JA MONIMUOTOISUUS	19
3.1	Metsän määritelmiä ja merkityksiä	19
3.2	Monimuotoinen metsä	21
4	LUONTO KUVITUSTAITEESSA	25
4.1	Luontokuvituksen historiaa	25
4.2	Monimuotoinen luonto lastenkirjojen kuvitustaiteessa	29
5	METSÄAIHEISTEN KUVITUSTEN ANALYSOINTI.....	31
5.1	<i>Totti ja villit värit</i>	34
5.2	<i>Tiitiäisen metsä</i>	39
5.3	<i>Lapsen oma metsäkirja</i>	44
5.4	<i>Alma - seikkailu metsässä</i>	49
5.5	<i>Onni ja Aada metsäretkellä</i>	53
5.6	Analyysin tulokset	57
5.7	Päätäntö	58
	LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

Tutkielman aihe lähti liikkeelle ajatuksesta, millaisena lapsi näkee metsän kirjojen kuvituksen kautta. Ajatus on kiehtonut jo kauan ja varsinkin se, miten tuntemani lapset ovat kuvailleet metsää. Joillekin se on karu maasto, jossa ei tapahdu mitään. Toiselle se tarjoaa tutkittavaa pienistä hyönteisistä kiven onkaloihin. Jos lapsi ei vietä varhaislapsuudessaan aikaa metsässä, ensimmäinen kokemus siitä saattaa tulla kuvakirjojen kuvituksen kautta. Se millaisena metsän esitämme kuvakirjoissa, vaikuttaa lapsen mielikuviin ympäristöstä. Jotta lapsen ymmärrys luonnon ja metsän monimuotoisuudesta voisi kasvaa, on lastenkirjojen tuettava tätä oppimista. Vaikka lapsi viettäisi paljon aikaa metsässä, on kirjoilla erityinen merkitys tukea lapsen suhdetta luontoon ja kehittää omaa näkemystään siitä.

Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Päivi Heikkilä-Haltonen kertovat kirjassa *Tapion tarhoista turkistarhoille : luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa* millaisia luontokäsityksiä lastenkirjallisuus tarjoaa. Lastenkirjallisuus on käsitellyt luontohuolen ja luonnon sopusoinnun aiheita jo 1700-luvulta alkaen. Ekologisia puheenvuoroja on jo 1800–1900-luvun vaihteen lastenkirjallisuudessa. Samaan aikaan kun Suomessa voidaan jo puhua ekologisen lastenkirjallisuuden genrestä; olemme huolissamme lasten vähenevästä yhteydestä luontoon.¹

Nämä aiheen avaukset lasten vähenevistä luontokokemuksista ja samaan aikaan yhä laajenevasta ympäristökirjallisuudesta herättävät ristiriitaisia pohdintoja. Asian ristiriitaisuus oli alkusysäys tälle tutkielmalle. Korostammeko luontoa kuvaavassa kirjallisuudessa ja sen kuvituksessa väärää asioita luontosuhteen parantamiseksi? Lamautammmeko lasten luontosuhdetta entisestään tarttumalla luonnon huolestuttavaan tilaan? Tuemmeko luonnon monimuotoisuutta ja sen rikasta maailmaa tarpeeksi esille? Nämä kysymykset ovat tulleet ilmi niin lastenkirjallisuuden tutkimuksessa kuin mediassa viime vuosina ja ne johdattivat lähestymään aihetta.

¹ Laakso, Lahtinen ja Heikkilä-Haltonen 2011, 9–10.

1.1 Tutkielman sisältö ja näkökulmat

Tässä osiossa esitellään tutkielman eteneminen, rakenne, tutkielmassa tarkasteltavat teemat ja teoreettiset lähestymistavat. Tutkielman kantavana teemana on luonnon monimuotoisuuden esitystavat kuvitustaiteessa. Monimuotoinen luonto ja metsä ovat elämämme kannalta erityisen tärkeitä ja tähän on havahduttu globaalisti. Keskustelu luonnontilan heikkenemisestä ja ympäristökriisistä ei jää huomiotta päivittäisessä arjessamme. Nämä aiheet tulevat esille niin mediassa, työympäristössä, koulutuksessa kuin yleisessä keskustelussa, kansallisesti ja kansainvälisesti.

Anssi Jokirannan, Pekka Juntin, Anna Ruohosen ja Jenni Räänän metsänhoitoa ja metsän tulevaisuutta käsittelevä teos *Metsä meidän jälkeemme* antaa hyvän käsityksen siitä, kuinka laajaa osaa suomalaisia metsä koskettaa. Voimme helposti ajatella, ettei metsä ja sen hyvinvointi kosketa kuin murto-osaa ihmisistä. Todellisuudessa kaikilla on jonkinlainen arkinen suhde metsään. Joko koettujen elämysten kautta kuten mökkeilyyn, lenkkeilyyn sekä marjastuksen tai yhteiskunnassa Suomen kansalaisena valtion metsänomistuksen kautta.²

Tutkielmani tavoitteena on vastata kysymykseen, miten 2020-luvun kotimaisissa lastenkirjoissa kuvitetaan metsää. Tuodaanko luonnon monimuotoisuus ilmi kuvituksissa ja millä keinoilla kuvittaja ilmaisee sitä? Käyttääkö kuvittaja väriä, viivaa, kohteiden määrää tai valöörin vaihtelua sen ilmaisemiseksi? Tutkielmassa analysoidaan kymmentä kotimaisen lastenkirjan metsäaiheista kuvitusta.

Päivi Granö artikkelissaan ”Visuaalisuus kokemuksena ja tietämisenä paikan tutkimuksessa” avaa pohdintoja kuinka visuaalisen esityksen taakse kätkeytyy suuri määrä merkityksellisiä asioita, jotka eivät näy itse kuvassa. Siitä jää uupumaan aistikkokemukset ja niiden tuottamat merkitykset, jotka ovat sidoksissa tapahtumiin. Havainto on yhdistelmä aistimuksia ja aikaisempia kokemuksia. 1600-luvulla Euroopassa näkeminen nousi merkityksellisemmäksi. Uutta tutkimustietoa saatiin näkemällä. Kirjallisuus toi julki kuvitettuja teoksia kasveista, eläimistä ja ihmisen anatomia. Usko mielikuviin ja näkemiseen, visuaalisiin esityksiin, on yhä voimakasta. Ihmiset luottavat toisten tuottamiin representaatioihin asioista. Granö kysyykin oivien esimerkkien kautta, että uskommeko asiaa vasta kun se on visuaalisessa muodossa ja keskuudessamme levinyt. Yhä laajentuva median kuvakulttuuri luo osaltaan sen, että ympäristön näkeminen sekoittuu suureen kuvavirtaan.³

Tämä näkökulma on hyvin tärkeä pohtiessa lastenkirjojen kuvituksia. Millaisia mielikuvia kuvitukset luovat metsän monimuotoisuudesta? Jos kuvilla on suuri

² Jokiranta, Juntti, Ruohonen ja Räinen 2019, 10.

³ Granö 2013, 68–69.

vaikutus lapsen näkökulman muodostumiseen luonnosta, on aiheen tutkimukseen suuri syy panostaa.

Anniina Koivurova tutki väitöskirjassaan *Kuvien rajat : toivotut ja torjutut kuvat kuvataidettun sosiaalisessa tilassa* seitsemäsluokkalaisten tekstejä ja piirroksia. Hän tarkasteli kuvien tuottamia merkityksiä ja oppilaiden kokemuksia hyväksytyistä, hyvistä, sallituista ja ei-sallituista kuvista. Hän korostaa kuinka oppilaiden kuvat rakentuvat aiempien nähtyjen kuvien pohjalle ja tuotokset sisältävät lainauksia niistä. Maailmat, kuvitukset, taideteokset, media- ja populaarikuvastot toimivat aiempina kokemuksina.⁴ On erityisen kiinnostavaa, miten kaikki näkemämme aiemmat kuvat tietystä aiheesta vaikuttavat siihen millaisia kuvia itse tuotamme. Kun lapsi näkee metsäkuvituksia ja kiinnostuu niistä, ne vaikuttavat hänen tapaansa nähdä ja itseilmaista metsä tulevaisuudessa.

Eira Ainalinpään väitöskirjassa *Kasvitaiteen ekologiset ulottuvuudet* ja hänen tutkimuksessaan *Kohti hiljaista suojelua: lajivuorovaikutuksen kasvaminen lähiympäristössä* yhdistyvät luonnontieteiden, kasvatuksen ja taiteen rinnakkainen tutkimus. Hän nostaa esille kestävyystavoitteista taide- ja luontotutkimusta, jossa korostuu poikkitieteellinen tutkimus. Tutkimus sisältää usean tutkimusmenetelmän tapauskohtaista tarkastelutapaa. Ainalinpää omaa monen eri alan asiantuntijuutta ja käyttää niitä rinnakkain, mutta samalla tiedostaen kunkin osa-alueen roolit. Ainalinpään tutkimuksesta selviää, miten näyttelytilassa ihmisille tieteen ja taiteen näkyminen yhtäaikaaisesti ja saman kestävyysteeman alla tuotti hyviä oppimiskokemuksia. Tiede ja taide tukevat toisiaan kestävyystavoitteita tarkasteltaessa.⁵

Lastenkirja ympäristövaikuttajana -osion ensimmäisessä kappaleessa käsitellään ympäristökasvatuksen teemaa ja sen yhteyttä taiteeseen. Mitä käsite tarkoittaa ja miten sitä tuodaan esille lastenkirjallisuudessa ja sen tutkimuksessa? Hannele Cantell, Essi Aarnio-Linnavuori ja Sirpa Tani käsittelevät ympäristökasvatusta ja positiivista tulevaisuusajattelua teoksessa *Ympäristökasvatus : kestävän tulevaisuuden käsikirja*. Taiteella on osansa ympäristökasvatuksessa ja sen avulla on välitetty katsojalle viestejä luonnosta, ympäristöstä ja sen ongelmista. Taide mahdollistaa kokemuksenvaraisen tulkinnan katsojalle. Taidekasvatuksessa on käsitelty luontosuhteen vahvistamista jo ennen ympäristökasvatuksen termiä. Ympäristönäkökulmia voi löytää taiteen lajista riippumatta. Elokuville voidaan vaikuttaa merkittävästi ympäristökäsityksiin. Dokumenttielokuvat tuovat tietoutta ja vaikuttavat asenteisiin ja niissä voi esiintyä myös toivon teema. On huomioitavaa, että taiteen kokijan taustalla vaikuttavat aiemmat kokemukset ja ajatukset.⁶

⁴ Koivurova 2013, 25–26.

⁵ Ainalinpää 2020, 148–149.

⁶ Cantell, Aarnio-Linnavuori ja Tani 2020, 163–169.

Aihe antaa näkökulmia myös ekokriittiseen lastenkirjallisuuteen, joten siihen on luontevaa perehtyä tämän jälkeen. Aihe on noussut laajaan keskusteluun erityisesti 2020-luvulla. Ympäristöön ja sen suojeluun liittyvää lapsille suunnattua kirjallisuutta on julkaistu runsaasti. Kirjastossa ja mediassa tulee vastaan ympäristöön, luonnon-suojeluun ja ilmastokriisiin liittyviä lastenkirjoja. Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki kuvailevat kirjassa *Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen* ekokritiikin nousseen vuosituhannen vaihteessa kirjallisuustieteissä suosioon ja termi on laajentunut alan kentällä. Ekokritiikki tarkoittaa miten arvotamme luonnon ja miten toimimme näiden arvojen pohjalta.⁷ Vaikka tutkielma ei olekaan kirjallisuustieteitä koskevaa, alan kirjallisuus antaa kattavan kuvan ekokriittisestä tutkimuksesta, joka on osana ympäristön tilan ja monimuotoisuuden laajaa tutkimuksellista kenttää.

Ekokriittisen lastenkirjallisuuden jälkeen tarkastellaan metsää satujen keskiössä. Kappaleessa käsitellään metsän merkitystä lastenkirjojen tapahtumapaikkana. Metsä on ollut jo varhaisessa vaiheessa satujen keskiössä. Aiheeseen on hyvä tutustua, jotta ymmärrämme aiheen historiaa ja voimme verrata sitä tämän hetken tilanteeseen. Lastenkirjallisuuden tarkastelun jälkeen käsitellään metsän määritelmiä ja merkityksiä sekä metsän monimuotoisuutta. Kappaleessa avataan eri tahojen käsityksiä monimuotoisesta metsästä.

Luontokuvituksen käsite on työväline ymmärtää luonnon kuvittamista ja tutkielmassa käsitellään aihetta omassa osiossaan. Tutkimuskirjallisuuden kautta selviää luontokuvituksen historia. On olennaista tiedostaa mikä on luontokuvituksen tehtävä lastenkirjojen kuvitustaiteessa ja minkälaiseen asemaan lastenkirjojen luontokuvitus sijoittuu kirjallisuudessa. Lukemalla aiempia tutkimuksia luontokuvittamisesta saadaan laajempi käsitys siitä, millaisia luontokuvituksia tämän tutkielman valitut aiheet ovat. Luontokuvituksen osana käsitellään botaanista taidetta eli kasvikuvi-tusta tai -taidetta. Sari Savikon kirja *Kasvien taide* kertoo botaanisten kuvien historiasta. Teos on ensimmäinen suomenkielinen kirja kasvitäiteestä. Suomessa kasvitäide syn-tyi 1800-luvulla, sen suosiolla on vaihteleva historia, johon liittyy murroskausia ja nousuja. 2000-luvulla monet taiteilijat ovat kuvanneet kasveja ja kukkia teoksissaan. Nykygraafikot käyttävät vanhoja kasviopillisiä kuvia lähteinään.⁸

Kasvitäide sisältää enemmän kuin mielikuvan kasviopillisista tauluista. Kasvi-kuvituksista tehty tutkimus on vähäistä, joten haluan myös siksi tuoda aiheen tutkielmaan. Voi olla niin, että seuraava kiinnostuu aiheesta ja syventyy teemaan enemmän. Aiheen käsittely avaa näkökulmia siihen, mikä botaanisen taiteen tarkoitus on ja mitä merkityksiä se tuo lastenkirjojen kuvitustaiteeseen. Luontokuvituksen historiaa -osion jälkeen käsitellään monimuotoista luontoa lastenkirjojen kuvitustaiteessa.

⁷ Lahtinen ja Lehtimäki 2008, 7–8.

⁸ Savikko 2012, 440.

Osiossa nostetaan esiin tutkimuksia, joissa on analysoitu luonnon representaatioita kuvituksista.

Luonnonestetiikka tarjoaa näkökulmia tutkielmaan. Tässä työssä se toimii kysymysten herättäjänä ja tarjoaa näkökulmia lähestyä aihetta. Sitä ei käsitellä omana osuutenaan tutkielmassa vaan aihe tulee esille metsää satujen keskiössä ja kuva-analyysiä käsittelevissä luvuissa. Tarja Rannisto kertoo kirjassaan *Luonnon estetiikka* luonnon ja taiteen suhteista luontoa kuvaavassa visuaalisessa taiteessa, esimerkkinään maisemamaalaukset. Hän korostaa kuinka realismi luonnon kuvaamisen tapana voi aiheuttaa sen, että luontokokemus vääristyy merkityksiltään ja luontokokemuksen avoimuus rajoittuu.⁹ Ilona Hankosen väitöksessä *Ihmisiä metsässä : Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä* käsitellään myös luonnon esteettistä kokemista ja arvottamista. Hankosen tapaustutkimuksessa selvisi haastattelujen kautta kuinka arkisena ja tuttua koettu luonto tarjosi monille yllättäviä esteettisiä kokemuksia. Luonto on jatkuvassa muutoksessa ja siellä tapahtuu koko ajan paljon. Harvinaisten eläinten tai kasvien ja tavanomaisten asioiden näkeminen yllättävissä paikoissa loi merkityksellisiä kokemuksia.¹⁰

Eri asiantuntijoiden havainnot herättävät kysymyksiä siitä, miten realismi vaikuttaa käsityksiimme luonnosta ja milloin sille on tarvetta. Voidaan myös pohtia, onko lastenkirjallisuuden kuvituksissa aiheellista korostaa luonnon tarkkaa jäljittelyä vai voidaanko tuoda sattumanvaraisuutta ja abstraktimpaa ilmaisua mukaan. Tutkielmani aihe, kuvitusten analysointi ja tutkimustulokset, toivottavasti lisäävät kiinnostusta metsäaiheisia kuvituksia kohtaan ja saavat pohtimaan niiden merkityksiä lastenkulttuurissa. Työstä on hyötyä sille, joka haluaa tutkia miten voimme luonnon monimuotoisuutta ilmaista ja millä tavoin. Tutkielma antaa kasvatus- opetus-, ja muille kulttuurialan työntekijöille viitteitä millaiset kirjat tukevat lasten käsitystä monimuotoisesta metsästä.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkielman kysymyksen asettelu nivoutuu metsän, sen monimuotoisuuden ja kuvitustaiteen tarkasteluun. Jotta voimme ymmärtää mitä varsinaisesti kuvituksessa tarkastelemme, kun etsimme viitteitä monimuotoisuudesta, on aiheeseen perehdyttävä tarkemmin. Millaisen määritelmän alan asiantuntijat antavat sille? Mitä todella tarkoitamme, kun puhumme metsästä?

Kun halutaan saada selville, miten metsää ja sen monimuotoisuutta on kuvattu, tarvitaan tarkkoja kysymyksiä. Miten viivaa, sävyjä, objekteja, valöörejä ja näiden

⁹ Rannisto 2007, 96–99.

¹⁰ Hankonen 2021, 225.

vaihtelua käytetään kuvituksessa ja onko niissä toistuvuutta tai suuria eroja? Millä keinoin kuvituksia tehdään? Nouseeko kuvituksista esiin erityisiä piirteitä, jotka toistuvat eri tekijöiden kuvituksissa?

Näiden pohdintojen kautta tutkimuskysymyksiksi valikoituivat seuraavat kysymykset: 1. Millaisia mielikuvia metsästä ja sen monimuotoisuudesta kuvitukset välittävät? Alakysymyksenä toimii: miten kuvitusten formaalipiirteet luovat vaikutelmia ja välittävät merkityksiä? 2. Onko luonto esitetty kuvituksissa monimuotoisesti? Alakysymyksenä: näkykö kuvituksissa runsas lajityyppien kirjo?

1.3 Tutkimusaineisto ja sen rajaus

Tutkimusaineistona toimii viiden eri lastenkirjan kuvituksia, joista jokaisesta kirjasta valikoitui kaksi yksittäistä kuvitusta. Tämä määrä kuvituksia tuntuu sopivalta, jotta jokaiseen valittuun kuvitukseen pystytään syventymään tarkasti, eikä aineisto muodostu liian laajaksi. Ne ovat joko sivun tai aukeaman laajuisia. Kaikki kirjat ovat kotimaisia lastenkirjoja ja niiden julkaisuajankohta on vuosien 2020–2022 välillä. Aineistoon on valittu kotimaiset kirjat siksi, että niiden tulkinnassa pääsee syvemmälle kuin ulkomailla tuotetuissa kirjoissa. Metsä on tärkeä paikka suomalaisille ja siitä käydään jatkuvaa keskustelua, virkistyksen, politiikan ja talouden näkökulmista. On erittäin mielenkiintoista tutkia, miten metsäympäristöä kuvataan lapsen tarpeita ajatellen. Kotimaisten kuvittajien kuvituksiin on helpompi samaistua koska niissä nähdään usein suomalaiselle metsälle tyypillisiä elementtejä ja lajistoa. On kuitenkin muistettava, että kuvitus on osaksi mielikuvituksen tuotosta ja siinä voi olla yllättäviäkin piirteitä. Syvennymme 2020-luvun lastenkirjoihin, koska tavoitteena on saada mahdollisimman kattava kuva tämän hetken metsää kuvaavasta kuvitustaiteesta. Vuosikymmenien päästä kotimainen metsä ja kuvitukset siitä voivat olla jo aivan toisenlaisia.

Aineistohaku on tapahtunut tarkastelemalla kirjallisuutta kirjastossa, e-kirjastoissa, kirjakaupassa ja kustantajien katalogeissa. Tavoitteena oli löytää sellaisia kuvakirjoja, joiden kuvitukset ovat lähes tai kokonaan metsäaiheisia ja niiden tapahtumapaikkana toimii metsä. Aineistosta on jätetty pois sellaiset kirjat, jotka ovat tehty kaikkein pienimmille lukijoille eli 0–2-vuotiaille. Niissä kirjoissa kuvitus on suurpiirteistä ja yksinkertaista, joten monimuotoisuuden tarkastelu olisi erittäin vaikeaa.

Aineisto käsittää kaikki ne kuvakirjat, joissa on runsas metsäkuvitus. Analyysiin valikoitui sellaiset kuvitukset, joissa oli eniten eri elementtejä kuten puita, heinää, eläimiä, eli niiden ympäristönä toimii selkeimmin metsä. Kriteerinä oli myös valita sellaiset kuvitukset, joissa näytetään laajaa metsäpinta-alaa eli kuvassa näkyy metsämaisemaa laajalti. Karsinta tapahtui myös valitsemalla sellaisia kuvituksia, joissa on mahdollisimman vähän ihmishahmoja ja esineitä. Osassa kirjoista retkeillään metsässä,

joten niihin liittyy retkeilylle tyypillisiä asioita, kuten eväiden syönti. Tällaiset kuvitukset karsittiin pois koska niissä luonnon kuvaaminen on jäänyt niukaksi tai sitä ei ole lainkaan.

Aineistoksi kootuista kuvituksista käytetään tässä tutkielmassa sanaa kuvitus ja kuvitukset. Tällä tarkoitetaan lastenkirjaa varten käsin tai tietokoneohjelmilla piirrettyjä kuvituksia. Ne ovat toteutettu tarkasti kohteeseensa, eli tiettyyn lastenkirjaan. Toinen vaihtoehto olisi käyttää sanaa kuvituskuva, mutta se viittaa liiasti journalistiseen kuvaan, missä tekstiä on kuvitettu sattumanvaraisemmin valokuvalla tai piirroksella. Kuvituksella tarkoitetaan yhtä käsiteltävää tai analysoitavaa yhden sivun tai aukeaman kokoista kuvitusta, ei koko kirjan kuvitusta. Puhuttaessa monikossa kuvituksista tarkoitetaan laajaa kuvitusaineistoa. Tutkielman lopulla olevassa kuva-analyysissä käytetään sanaa kuva, koska sen käyttö on analyysin yhteydessä luontevampi tapa kertoa kuvituksen eri osista.

Kai Mikkonen kertoo, että kuvakirjan ja kuvitetun kirjan määritelmässä on suuria eroja ja tarkkaa rajanvetoa on vaikea tehdä. On luokiteltu, että kuvakirjan olemus täyttyy, kun siinä on runsaasti kuvia ja niillä on tuoda kirjan sisältöön merkitystä. Se missä raja kuvakirjan ja kuvitetun kirjan välillä tehdään, on tapauskohtaista. Kuvituksen merkittävästi tekstiä laajentava piirros voisi olla seuraavanlainen rajanveto.¹¹ Mirja Niemisen mukaan kuvakirjan määritelmän täyttymisessä ei ole kyse pelkästään kuvien määrästä vaan myös niiden yhteydestä tekstiin. Kuvitetusta kirjasta puhutaan silloin, kun sanan ja kuvan välinen suhde on löyhempi.¹² Tämän määritelmän mukaan aineiston lähdeteokset ovat kuvakirjoja. Elisse Heinimaan mukaan kuvakirjojen alkuperäinen tarkoitus ei ole ollut viihdyttää lukijaansa vaan tarjota tietoutta. Myöhemmin kuitenkin on ymmärretty viihdyttämisen ja tietouden yhdistäminen. Kuvakirjat ovat hyvin opettavaisia ja niiden kautta voidaan vaikuttaa asenteisiin ja maailmankuvaan.¹³ Maria Laukan mukaan lapsille suunnattu kuva on kehittynyt samaan aikaan lapsipsykologian kanssa alle sata vuotta sitten. Tiedetään että lapsi imee kaikista kuvista viestejä kuvittajan maailmankuvasta, ihmiskuvasta, eettisistä ja esteettisistä näkemyksistä. Kuvilla vaikutetaan siis lapsen omaan maailmankatsomukseen. Lastenkirjailijat ja kuvittajat ovat siis aina jollakin tapaa kasvattajan roolissa. Nämä lapsen näkemät kuvat ovat myös mukana lapsen oman piirustustaidon kehittämisessä, jäljitely on yksi merkittävin tapa oppia itse. Kuvakirjat myös tarjoavat pysyvyydellään rauhallisen hetken syventyä aiheeseen. Näin ei ole esimerkiksi nopeasti etenevien animaatioiden kohdalla.¹⁴

¹¹ Mikkonen 2005, 330.

¹² Nieminen 2022, 27.

¹³ Heinimaa 2001, 144.

¹⁴ Laukka 2001, 63–65.

1.4 Tutkimusmenetelmät

Tutkielmassa lähestytään valittua analysoitavaa aineistoa semiotiikan ja representaation kautta. Nämä toimivat teoreettisena näkökulmana, jotta kuvituksista löydetään erilaisia ja erottavia merkkejä ja merkityksiä. Anja Hatva kertoo semiotiikan merkityksestä kuvituksissa. Aina kun merkki toimii jonkun sijaisena, on kyse semiotiikasta. Kuvitukset toimivat tällaisina, ne ovat todellisten asioiden sijaisia kuvituksen muodossa.¹⁵ Mikko Pirisen mukaan semiotiikka tutkii mitä on merkitys ja miten ne muodostuvat. Semiotiikan tarkoituksena ei ole välttämättä ratkaista mitä pienimmät yksityiskohdat merkitsevät, vaan tuottaa näkökulmia, prosesseja ja tulkintamahdollisuuksia.¹⁶ Janne Seppäsen mukaan semiotiikan haastavuus on sen käsitteistön sekoittuminen. Semiootikot saattavat puhua samasta asiasta eri termeillä ja samaa termiä saateen käyttää eri asioiden ilmaisussa.¹⁷

Seppänen avaa representaation käsitettä mediakuvien kautta, mutta sitä voi hyödyntää kaikkiin visuaalisiin esityksiin. Representaation avulla on mahdollista pohtia miten kuvat esittävät ja tuottavat todellisuutta, kenen näkökulmasta ja millaisin keinoin. Representaatio on vakiintunut osaksi visuaalisen kulttuurin tutkimuksen käsitteistöä ja siksi sitä on hyvä käyttää tieteellisessä analysoinnissa. Semiotiikka ja representaatio tukevat toisiaan ja semiotiikka antaa välineitä pohtia representaatiota ja sen muodostumista. Representaation voi ymmärtää monella tavalla ja on tärkeä määrittää mistä näkökulmasta representaatiota tarkastellaan. Se voidaan nähdä todellisuuden heijastumana, jossa pohditaan vastaako se todellisuutta vai ei. Tai vastaavasti miten se rakentaa todellisuutta eli millaisen todellisuuden kuva rakentaa ja millä keinoin.¹⁸ Tässä tutkielmassa halutaan saada selville millaista todellisuutta metsästä ja sen monimuotoisuudesta kuvitukset välittävät ja millä keinoin. Representaatio sopii näkökulmaksi tähän tarkastelutapaan. Sen avulla voimme tarkastella kuvituksen yksityiskohtia ja hahmottaa niitä keinoja, joilla kuvituksiin luodaan mielikuvia ja tunnelmia, näitä keinoja voivat olla esimerkiksi viivan, värien ja muotojen käyttö.

Pirisen mukaan Peircen semiotiikan ydinajatuksiin kuuluu merkityksen muodostumisprosessi. Peircellä on laaja semiotiikkaa käsittelevä tuotanto, eikä ole yksiselitteistä tapaa käyttää hänen semiotiikkaansa, vaan nykytutkimus kehittyy ja uusia kysymyksenasetteluja tulee jatkuvasti lisää. Peirce ei alun perin itse käyttänyt teoriaa kuvataiteen tarkasteluun vaan hän oli filosofi ja loogikko. Hänen semioottiset teoriansa tarjoavat yhä hyviä semioottisen tulkinnan mahdollisuuksia kuvataiteen alalle. Peircen teoriassa käsitellään semiosis-prosessia. Siinä tulkittavaan teokseen

¹⁵ Hatva 2018, 98–99.

¹⁶ Pirinen 2012, 85.

¹⁷ Seppänen 2001, 176.

¹⁸ Seppänen 2005, 77–86.

muodostuu vastineita eli interpretantteja. Nämä muodostuvat prosessissa, jossa tarkkailemme teosta ja sen hahmoja. Mieleemme tulee väistämättä merkkejä eli muistikuvia jostakin aiemmin näkemästämme ja sen objektista eli tekijästä. Näin merkki synnyttää uuden merkin, jota kutsutaan interpretantiksi eli vastineeksi.¹⁹

Kun koetamme tulkita kuvituksista, miten luonnon monimuotoisuus ilmenee voi tämä prosessi avata uusia tulkintoja. Yksittäinen värialue, esimerkiksi kirkkaan vihreä maa-alue, voi herättää aiemmasta kokemuksesta merkin. Merkki voisi olla mielikuvissamme nurmikko ja näin merkki synnyttää vastineen eli interpretantin. Toinen esimerkki voisi olla kuvituksessa esiintyvä valkokukintoinen kasvi, jolla on teräväkärkiset lehdet. Muistikuva luonnossa nähdystä kielosta synnyttää merkin ja objektin. Merkki on valkoinen kukinto ja teräväkärkinen lehti. Muistamamme objekti on kielo. Näin merkki synnyttää uuden merkin eli vastineen kuvituksessa esiintyvälle kukalle. Tällaisia prosesseja kuvitusten tulkinnassa voi tulla vastaan.

Seppänen kertoo denotaation ja konnotaation olemuksesta, jotka perustuvat Roland Barthesin semiotiikan teoriaan. Denotatiivisella tasolla nähdään kuvan tai kuvituksen ilmeinen merkitys, mitä kuvassa tosiasiallisesti nähdään. Konnotaatio merkitsee ilmeisen merkityksen jälkeen tulevia merkityksiä, jotka ovat tunnelatautuneita ja sidoksissa kulttuurisiin arvoihin. Konnotaation avulla voidaan luoda erilaisia vaikutelmia asiasta, esimerkiksi kuvakulman ja valaistuksen vaihdolla saadaan muutoksia kuvan tunnelmaan.²⁰ Nämä merkitystasot voivat joskus olla vaikeasti erotettavissa, mutta parhaimmillaan tarkastelu ohjaa itsestään selvien merkitysten huomaamiseen ja kulttuurisen, syvemmän tason ymmärrykseen²¹. Tutkielman analyysissä käytetään denotatiivisen ja konnotatiivisen tason tarkastelua.

Tutta Palinin mukaan kuvasemiotiikassa painopiste on nykyään kuvien lähiluvussa enemmän kuin suurten kokonaisuuksien analyysissä. Ei myöskään ole niin laajaa järjestelmää, jolla voitaisiin tulkita kaikkea mahdollista kuvallisista esityksistä, vaan säännönmukainen ja rajattu tarkastelu on mielekkäämpää. Tulkinnoissa on kuitenkin huolehdittava siitä, että ne pureutuvat syvälle kohteeseensa ja avaavat näkökulmia sen sijaan että ne vain kuvailevat kohdetta. Semiotiikka ei yritä saada selvyyttä kuvan tai kuvituksen historiaan tai taiteilijan tarkoitusperiin, vaan nämä voivat toimia työssä yhtenä tulkintatapana.²²

Tutkielman aineiston kuva-analyysissä käytetään edellä mainittuja menetelmiä. Kuvituksia analysoidaan yksi kerrallaan etualalta horisonttiin päin. Ensimmäisessä vaiheessa kuvituksista analysoidaan yksityiskohtia ja niiden väriä, muotoa ja viivan käyttöä. Tällä denotatiivisella tasolla kuvituksista löydetään yleisiä merkityksiä ja havaintoja siitä mitä yksityiskohdat tosiasiallisesti pitävät sisällään ja mitä

¹⁹ Pirinen 2012, 86–89.

²⁰ Seppänen 2001, 182–183.

²¹ Seppänen 2005, 116–117.

²² Palin 1998, 126–127.

interpretantteja nousee esiin eli mitä lajeja niissä mahdollisesti esiintyy. Tämän jälkeen kuvituksia havainnoidaan tarkemmin konnotatiivisella tasolla, siinä löydetään kuvituksista syvempiä merkityksiä ja saadaan vastauksia siihen mitä mielikuvia ja merkityksiä kuvituksista välittyy koskien metsää ja sen monimuotoisuutta. Konnotatiivisella tasolla voidaan ymmärtää miten viivaa, sävyjä, objekteja, valöörejä ja näiden vaihtelua eli tyylikeinoja käytetään tunnelman ja mielikuvien luomisessa. Menetelmät ovat vuoropuhelussa keskenään ja tutkimuskirjallisuus tukee kuvitusten visuaalista analyysia. Tässä tutkielmassa halutaan saada selville millaista todellisuutta metsästä ja sen monimuotoisuudesta kuvitukset välittävät ja millä keinoin. Representaatio sopii näkökulmaksi tähän tarkastelutapaan.

1.5 Aiheen aiempi tutkimus

Paula Havasteen mukaan ennen 1960-lukua Suomessa lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimus oli merkittävän vähäistä. Tutkimuksia tuolta ajalta on kymmenkunta ja niissä käsitellään joko laajasti koko lastenkirjallisuutta tai vain klassikkoteoksia. 60- ja 70-luvuilla tutkimus alkoi virkistyä ja 80-luvulla opinnäytteitä oli jo 150.²³ Kotimaisen kuvituksentutkimuksen merkittävä henkilö on Maria Laukka, joka nosti kuvitustaidteen arvostusta ja tutkimusta²⁴.

Kaisu Rättyän mukaan kuvakirjoja on tutkittu niin kauan kuin on tutkittu lasten- ja nuortenkirjallisuutta ylipäätään ja näistä toiset tutkimukset ja artikkelit ovat nous-
sut suurempaan tietoisuuteen kuin toiset. 1970-luvulla huomioitavaa on ruotsalainen taidehistorioitsija Gustaf Cavallius ja hänen esittelemä analyysimalli kuvakirjojen tulkintaan. Hän tulkitsi kuvan värejä, muotoja, kokoa, tilankäyttöä, liikettä, muutosta ja sarjallisuutta. 80-luvulla huomionarvoisia nimiä on jo useita. Israelilainen Joseph H. Schwarcz keskittyi kuvien tulkintamahdollisuuksiin ja kuvan ja sanan yhteiskommunikointiin symboliikan tasolla. Ruotsalaiset Kristian Hallberg ja Boel Westin keskittyivät ikonotekstiin. Yhdysvaltalainen William Moebius tarkasteli kuvan koodeja, muun muassa kokoa, perspektiiviä, kehystä ja linjojen- ja viivojen ominaisuuksia. Kanadalainen Perry Nodelman toi esiin kuvan ja tekstin yhteyttä toisiinsa ja kuvakirjan kerroksen rytmiä. 90-luvulle mentäessä tutkimus on laajentunut narratologiaan ja kommunikaatioteorioihin. Saksalainen Jens Thiele tutki peräkkäis- ja rinnakkaiskuvituksia. Ruotsalainen Ulla Rhedin keskittyi esteettisiin ominaisuuksiin. Englantilainen

²³ Havaste 2003, 146.

²⁴ Nieminen 2022, 28.

Jane Doonan tutki kuvan linjoja ja värejä. Australialainen John Stephens toi narratologista näkökulmaa osaksi tutkimuksen kenttää. Psykoanalyttista kuvantulkintaa toivat ruotsalainen Lena Kåreland ja Barbro Wermäster.²⁵ Tästä tutkimusten kirjosta huomaa miten erilaisista näkökulmista kuvakirjoja on tutkittu.

Luontokuvituksen tutkimus on ollut Suomessa vähäistä. Osa tutkimuksista sivuaa jollakin tavalla luontokuvitusta. Yksi tutkielma on keskittynyt kokonaisuudessa luontokuvitukseen ja -kuvittamiseen. Marjaana Sivonen (2021) tarkasteli maisteritutkielmassaan ”Luontokuvitukset luonnon representaatioina – luontokuvitusten luonteen ja tehtävien tarkastelua” luontokuvituksia ja luontokuvittamista graafisen suunnittelun ammattimaisena toimintana. Tutkimus tarkasteli millaisia luonnon representaatioita luontokuvitukset ovat ja millaisia viestinnällisiä tehtäviä niillä on. Sivonen haastatteli ammattikuvittajia ja määritteli vastausten perusteella luontokuvitukseen vaikuttavan kuvittajan henkilökohtaiset kokemukset ja muistot luonnosta. Samalla hän määritteli luontokuvitusten viestinnälliset tehtävät viiteen pääkategoriaan. Tutkimustuloksena hän toteaa valokuvien olevan näkyvintä Suomen Luonto -lehden kuvituskuvien sisällöissä. Käsin tehdyillä kuvituksilla on silti merkityksellinen rooli, kun lehteen haetaan visuaalista vaihtelua ja yhtenäistä tyyliä.²⁶

Sivonen siis tarkasteli luontokuvituksen merkityksiä ja sitä miksi niitä tehdään ja miten ne representoivat luontoa. Tutkielma antaa hyvää pohjaa luontokuvitusten tarkasteluun ja ymmärrämme tutkielman kautta paremmin luontokuvittamista. Oma tutkielmani syventää luontokuvittamisen tutkimusta, se painottuu syvemmälle yksittäistä kuvitusta ja kuvituksen osia.

Silja Nikulan (2012) väitös *Paikan henki : matkailijan mielikuvasta graafiseksi kuvaksi* käsittelee paikan hengen ilmenemismuotoja ja niistä kertomista visuaalisesti. Väitöksessä tutkijan henkilökohtaisten kokemusten kautta syntyy kuva paikasta puupiirtämisen menetelmällä. Tutkimus avaa kuvan syntymistä työskentelyprosessin kautta ja nostaa esille kuvaa merkitysten välittäjänä. Työn tavoitteena on löytää keskeisiä periaatteita visuaalisen kerronnan synnyssä. Tutkimustuloksissa käydään läpi kuvan kielien rajoja ja mahdollisuuksia.²⁷

Pidän tämän tutkimuksen esiin nostamista tärkeänä, koska siinä pohditaan paljon mielikuvien vaikutusta ja miten ne muuntuvat graafiseksi kuvaksi. Puupiirroksissa esiintyy metsää ja sen kasvillisuutta. Väitös antaa pohjaa luontokuvitusten tarkasteluun. Taiteilijan kokemukset työn synnystä avaavat myös lastenkirjakuvituksen taustoja. On hyvä ymmärtää, miten kuva syntyy ja mikä asiaan vaikuttaa, vaikka omassa tutkielmassani keskitytään kuvituksen sisältöön, ei niinkään prosesseihin kuvituksen takana. Tutkimus antaa silti hyviä pohdinnanaiheita kuvitusten tarkasteluun.

²⁵ Rättyä 2001, 195–196.

²⁶ Sivonen 2021.

²⁷ Nikula 2012.

Tutkielmassani taustoitetaan ekokritiikkiä ja ympäristökasvatusta lastenkirjoissa, koska metsän monimuotoisuus kytkeytyy näihin molempiin. Näistä aiheista löytyy hyvin aiempia tutkimuksia niin taidekasvatuksen kuin kulttuurin tutkimuksen aloilta. Sirpa Tani (2021) on keskittynyt maisteritutkielmassaan ”Ilmastonmuutos ja ilmastotunteet lastenkirjoissa” selvittämään mitä ilmastotunteita lastenkirjoissa esiintyy ja mitä ne kertovat ilmastonmuutoksesta. Analyysissä on käytetty kotimaisia ilmastonmuutoksesta kertovia kirjoja ja analysoitu niiden tekstiä. Lopuksi Tani pohtii ilmastonmuutosta käsittelevien kirjojen käyttöä koulun ilmastokasvatuksessa. Työn tuloksissa selviää, että kirjoissa on kerrottu monipuolisesti ilmastonmuutoksesta ja kirjoissa esiintyy paljon erilaisia ilmastotunteita.²⁸

Katja Antilan (2022) maisteritutkielma ”Kuvakirjat kestävän elämäntavan tukena” käsittelee sitä, miten kuvakirjojen avulla voidaan tukea 3–5-vuotiaiden lasten kestävää elämäntapaa. Aineistona toimii 11 lasten kuvakirjaa, jotka on julkaistu vuonna 2020. Tutkielmassa on analysoitu tekstiä ja kuvaa. Tutkimustulokset osoittavat kuvakirjojen välittävän tietoa kestävästä elämäntavoista ja välittävän arvoja kestävään toimintaan. Tutkimuksen toteamukseksi on, että kuvakirjoja voidaan käyttää kestävän elämäntavan tukemisen apuna. Jatkotutkimuksen aihe olisi selvitys siitä minkälaisia kuvakirjoja varhaiskasvatuksessa tarjotaan lapsille katseltaviksi ja mitä heille luetaan.²⁹

Antilan tutkimuksesta tekee erityisen mielenkiintoisen tunteiden käsittely lastenkuvakirjoissa. Siinä käsitellään positiivisen ja negatiivisen kerronnan vaikutuksia. Antilan näkökulmassa tutkia kuvakirjoja on kasvatuksellinen ote, joten tutkielma valottaa kuvakirjojen merkitystä ja luo näkökulmia myös ympäristökasvatukseen, jota omassa tutkielmassani käsitellen.

Ritva Talman (2016) tutkii artikkelissaan ”Tieteen ja taiteen rajamailla – Alexander von Nordmannin tieteelliset kuvitukset” Nordmannin kuvituksia ja pohtii tieteellisen kuvituksen ja taiteen rajoja 1800-luvun Suomessa. Hän vertaa Nordmannin kalakuvitusten tieteellistä ja taiteellista tasoa muiden luonnontieteellisen kuvituksen tekijöihin. Hänen loppupäätelmänsä on, että Nordmannin kuvitukset vastasivat kansainvälisestikin tunnettujen tekijöiden tasoa niin tieteellisesti kuin taiteellisesti. Niiden taso ylsi samaan kuin tunnetun Wilhelm von Wrightin kuvitukset. Nordmann oli tutkija, professori ja tiedemies mutta harva tiesi hänen kansainvälisen tason kuvitustaan.³⁰

Ympäristöteeman ja taiteen yhdistäviä tutkielmia ja tutkimuksia julkaistaan enenevässä määrin. Aihetta voi tutkia monista eri näkökulmista ja ne tarjoavat aina uutta tarkasteltavaa tieteen alasta riippuen tai tiedettä yhdistävin käytäntein.

²⁸ Tani 2021.

²⁹ Antila 2022.

³⁰ Talman 2016.

Kansainvälisesti on julkaistu enemmän tutkimuksia ja artikkeleita lastenkuvakirjoihin liittyvästä ekokriitikistä, ympäristökasvatuksesta ja luonnon monimuotoisuudesta.

M.J.D. Hooykaas, M.G. Holierhoek, J.S. Westerveld, M. Schilthuisen ja I. Smeets (2022) tarkastelevat artikkelissaan "Animal biodiversity and specificity in children's picture books" eläinten kulttuurisia esityksiä hollantilaisissa lasten kuvakirjoissa. He tarkastelivat järjestelmällisesti 217 kirjan kuvitukset eläimistä tutkiakseen niissä esiintyvää monimuotoisuuden kirjoja. Mukana analyysissä on kaikki ne kirjat, jotka ovat saaneet vuosina 2010–2020 parhaan kirjan, tarinan tai kuvituksen palkinnon. Kirjat ovat suunnattu 2–9-vuotiaille lapsille. Tutkijat löysivät kuva-analyysin avulla havainnon, miten selkärangaisia, erityisesti nisäkkäitä kuvitetaan enemmän verrattuna muihin eläinryhmiin. Tutkijoiden johtopäätöksenä on, että kuvakirjojen kautta on edustettuna vain murto-osa lajeja koko eläinkunnan monimuotoisuudesta. Heidän mielestään on erittäin tärkeää tuoda näitä asioita esille ja kannustaa kirjojen tekijöitä tuottamaan monimuotoisempia esityksiä luonnosta ja sen eläimistä. Näin tuotettaisiin keskeisiä näkökulmia biologisesta monimuotoisuudesta.³¹ Tutkijoiden havainnot antavat näkökulman tarkastella tämän tutkielman aineistoa. Analysoidessa kuvituksia voidaan kiinnittää huomiota erityisesti lajiston esiintymisen jakautumiseen.

Lykke Guanio-Uluru käsittelee kasvianalyysikarttaa artikkelissaan "Analysing Plants Representation in Children's Literature: The Phyto-Analysing Map". Hän sovelsi skandinaavisen tutkijaryhmän kehittämää analyysikarttaa kasvitutkimuksen kentän tarpeisiin. Työkalun avulla voidaan tarkastella lastenkirjojen kasvitaiteen ekokriittistä suuntautuneisuutta.³²

³¹ Hooykaas ym. 2022.

³² Guanio-Uluru 2023.

2 LASTENKIRJA YMPÄRISTÖVAIKUTTAJANA

Tässä osiossa käsitellään ympäristökasvatuksen ja ekokritiikin teemoja. Ensimmäiseksi perehdytään ympäristökasvatuksen ja taiteen suhteeseen. Tutkijoiden näkökulmat valottavat taiteen mahdollisuuksia ympäristövaikuttajana. Toisessa kappaleessa käsitellään ekokriittistä lastenkirjallisuutta ja sen tutkimusta. Siinä pureudutaan ekokriittisen kirjallisuuden tutkimuksen historiaan ja selvitetään, mikä on ekologinen lukutaito. Lopuksi käsitellään metsää satujen keskiössä. Kappaleessa selvitetään mistä metsän suosio lastenkirjoissa johtuu ja mitä näkökulmia luonnonestetiikka tarjoaa luontokuvituksille lastenkirjoissa.

2.1 Ympäristökasvatus ja taide

Heti aluksi tarkastelen, miten ympäristökasvatuksen rooli on määritelty opetushallituksen näkökulmasta koskien varhaiskasvatusta ja esiopetusta. Lapset viettävät suuren osan ajastaan koulumaailmassa ja siellä heille opetetaan asioita myös luonnosta. Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 pidetään tärkeänä lapsen mahdollisuutta retkeillä ja liikkua luonnossa. Opetuksessa panostetaan lapsen ympäristösuhteen vahvistamiseen myönteisten kokemusten kautta. Lajituntemusta ja ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä tulisi harjoitella, jotta lapsen yhteys luontoon vahvistuu.³³

Varhaiskasvatuksessa siis painotetaan lapsen omaa kokemusta ja luonnossa olemista. Varhaiskasvatukseen kuuluu kestävien elämätapojen opettaminen ja luontosuhteen vahvistaminen osana kasvatussuunnitelmaa. Varhaiskasvatusta seuraa

³³ Opetushallitus 2022, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 29.

esiopetus ja siellä oppimiseen tuodaan jo lisää elementtejä. Oppimisessa hyödynnetään aistien lisäksi havainnointivälineitä ja tehdään kokeita. Luontohavainnoista keskustellaan, niitä luokitellaan ja niistä tehdään päätelmiä. Lasten kanssa opetellaan kestävän elämäntavan menetelmiä.³⁴

Tässä tarkasteltiin aihetta, jotta ymmärretään missä osassa ympäristökasvatus opetussuunnitelmissa on ja miten sitä kehoitetaan tuotavaksi esille lapsen omassa oppimisympäristössä. Huomiota herättää kuitenkin se, ettei näissä opetussuunnitelmissa puhuta taiteesta tai taidekasvatuksesta ympäristökasvatuksen yhteydessä. Anniina Suominen kertoo, että viime vuosikymmenien aikana on alettu enemmän puhuttu taidekasvatuksen ja ympäristökasvatuksen yhteydestä. Kuvataidekasvattajat ovat Suomessa ja kansainvälisesti aktiivisesti toimineet kehittääkseen taiteen ja kuvataidekasvatuksen suhdetta ympäristökasvatukseen ja ympäristönsuojeluun. Nämä nähdään nykyään keskeisenä osana kuvataideopettajien koulutusta.³⁵ Cantell, Aarnio-Linnavuori ja Tani kertovat taidekasvatuksen välineistä ympäristösuhteen tarkasteluun. Taidekasvatuksessa on puhuttu luontosuhteesta jo ennen ympäristökasvatuksen käsitettä. Koska taide jättää tilaa kokijan omille tuntemuksille, on se oiva väline ympäristöaiheiden käsittelyyn.³⁶

Marcia Muelder Eaton tarkastelee luonnon kuvaamisen tapoja artikkelissaan ”Fakta ja fiktio luonnon esteettisessä ymmärtämisessä”. Hän korostaa mielikuvituksellisten luontokuvausten merkitystä ihmisten käsityksiin luonnosta. Hänen mielestään olisi suunnattava katse taiteen eri muotoihin ja miten niissä esiintyvä fiktio muokkaa kuvaamme luonnosta. Taiteellisista teoksista syntyy niitä, joita yhdessä ylistämme ja ihannoimme. Jotta voimme luoda strategioita luonnon säilymiseen ja kestävien maisemien vaalimiseen on huomioitava taidekulttuurin vaikutus asenteiden muokkaajana. Kun näitä strategioita kestävästä tulevaisuudesta luodaan Eatonista on tärkeää, että teoreetikot kaikilla aloilla huomioisivat sen, että ihminen on osa luontoa, ei erillinen siitä. Eaton tarkkailee mielikuvituksen merkitystä luonnon esteettiselle ymmärtämiselle ja sitä kautta ympäristön tilan jatkuvuudelle. Hänestä fiktio voi tuottaa liian ison kuilun mielikuvien ja itse luonnon välille. Kirjallisuus ja muut taiteen alat luovat jatkuvasti erilaisia metaforia luonnosta. Hänen mielestään taiteen ja tieteen pitäisi kulkea käsikädessä kestävän ympäristön tukemisessa. Kun luotaisiin fiktion ja mielikuvituksen rikastamia tuotoksia, jotka pohjaavat ekologiseen tietämykseen, syntyisi kestävää luonnonestetiikkaa. Tämän kautta voidaan tuottaa sellaisia mieltymyksiä ja asenteita, jotka tukevat kestävää ympäristöajattelua.³⁷

³⁴ Opetushallitus 2014, Esiopetussuunnitelman perusteet, 37.

³⁵ Suominen 2016, 10–11.

³⁶ Cantell, Aarnio-Linnavuori ja Tani 2020, 164.

³⁷ Eaton 2003, 91–101.

2.2 Ekokritiikki lastenkirjallisuudessa

Laakson, Lahtisen ja Heikkilä-Halttusen mukaan lastenkirjallisuuden ekokriittinen tutkimussuunta on syntynyt hyvin myöhään, vasta 1990-luvulla. Aihetta sille olisi ollut jo aiemmin, mutta vasta 2000-luvulla esille tuodut ympäristöuhat saivat tutkijat syventymään aiheeseen. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus pyrkii nostamaan esille erilaisia luontokäsityksiä ja vahvistamaan ekologista lukutaitoa.³⁸ Lahtisen ja Lehtimäen mukaan ekokriittisyys kirjallisuudessa kysyy kuinka kirjallisuus ja siinä ilmenneet merkityksen siirrot ovat vaikuttanut tapaamme suhteuttaa luontoa. He painottavat sanan luonto vaihtelevuutta ja sen ristiriitaisia merkityksiä. Luonto on keskeinen sana niin ihmisten asioiden kuvauksessa kuin erotettuna siitä. Ympäristön tilan havahtumisen myötä ympäristön ja luonnon käsite on kokenut merkityksen muutoksia ja se on saanut syvemmän muodon. Luontoa ei nähdä irrallisena osana ihmisyydestä vaan elomme perustana.³⁹

Scott Slovic painottaa *Nature and the Environment* kirjan johdannossa, kuinka jo 1800-luvulla on tutkittu kirjallisuutta ympäristön näkökulmasta. Vasta myöhemmin 70-luvulla ala alkoi nousta. Tähän Slovic toteaa vaikuttaneen ensimmäisen Maan Päivän vieton, jonka jälkeen tutkijat alkoivat kiinnostua laajemmin aiheesta.⁴⁰ Vuonna 2009 YK:n yleiskokous julisti huhtikuun 22. päivän Kansainväliseksi Äiti maan päiväksi. Teemapäivän juuret ulottuvat juuri 1970-luvun ympäristöliikkeen aikoihin.⁴¹

Lahtisen ja Lehtimäen mukaan ekologista lukutaitoa voi kehittää. Sen opetuksessa painotetaan luonnon kuvauksia ja niille annettuja merkityksiä erilaisissa lähteissä kuten kirjallisuudessa ja mediassa. Ekologisen lukutaidon opetus on lähellä medialukutaidon opetuksen menetelmiä.⁴² Tässä tutkielmassa ekokriittinen lastenkirjallisuus nousee esille, koska tutkimme luonnon monimuotoisuuden esiin tulemistä kuvituksista. Ekologinen lukutaito on työväline, jolla kuvituksiakin voi tarkastella.

2.3 Metsä satujen keskiössä

Kai Laitinen kirjoittaa teoksessa *Metsästä kaupunkiin* suomalaisen metsän merkityksestä kirjallisuudelle. Hän korostaa miten metsä on klassisen suomalaisen romaanin maisema. Hän nimittää Aleksis Kiven seitsemää veljestä metsäromaaniksi, jossa luonto on liittolainen ja suojelija. Myös myöhemmissä romaaneissa luonto on jo

³⁸ Laakso, Lahtinen ja Heikkilä-Halttunen 2011, 17.

³⁹ Lahtinen ja Lehtimäki 2008, 8–13.

⁴⁰ Slovic 2013.

⁴¹ Suomen YK-liitto 2023.

⁴² Lahtinen ja Lehtimäki 2008, 15–16.

saanut uusia tulokulmia. Se on näyttäytynyt henkilöiden veroisessa pääroolissa ja toisaalta myös suurena vastuksena, kohtalon määrittäjänä, jolle ei ole annettu esteettistä arvoa.⁴³ Hannes Sihvo nostaa metsäromantikko J.L.Runebergin ja metsävaeltajan Elias Lönnrotin näihin merkittäviin suomalaisiin metsästä kertoviin kirjailijoihin. He kirjoittivat kokemuksiaan luonnosta ja näin myös kansa omaksui mielikuviinsa näitä kuvailtuja maisemia.⁴⁴ Laakson, Lahtisen ja Heikkilä-Halttusen mukaan luonto on kirjallisuudessa merkinnyt muutakin kuin tapahtumapaikan miljöötä. Luonto on toiminut heijasteena erilaisille tunteille, peloille, toiveille ja ideologioille.⁴⁵ Osmo Pekonen tuo esille, kuinka peikot, keijut ja menninkäiset ovat olleet alkuperäiskansojen metsäkäsityksessä mukana. Tätä ajatusta kirjauskonnon edustajat ovat pitäneet pakanallisena.⁴⁶

Myös Heikkilä-Halttusen mukaan suomalaisen sadun juuret ovat metsässä. 1990-luvulla luonto lastenkirjallisuudessa nousi isoksi teemaksi, mikä johtui osaltaan vihreästä heräämisestä. Kirjoissa oli paljon suoraviivaisempia kuvauksia luonnon tilan suojelemisesta kuin tänä päivänä. Asiat näytettiin lohduttomasta näkökulmasta, vailla toivoa. Ympäristöteemaan liittyvät kysymykset ovat esillä nyt julkaistavassa lastenkirjallisuudessa mutta lempeämmällä tavalla.⁴⁷ Matti Leinonen kertoo lasten tietokirjoista, joissa luonto on pääroolissa. Hänen mukaansa lasten tietokirjoissa valitsee tietty ilmiö, jossa kirja on ahdettu täyteen kuvia ja tietoiskuja esimerkiksi eläimistä. Jotta kirjaan voidaan syventyä olisi sen tunnelman oltava myös rauhoittava. Leinonen myös huomioi, että suomalaista luontoa ja sen lajeja koskevia tietokirjoja on varsin vähän. Eksoottisista eläimistä ja ympäri maailmaa kattavaa tietoutta on sen sijaan paljon.⁴⁸

Tutkijoiden mielestä uusille luonnosta kertoville lastenkirjoille olisi tarvetta. Eksoottisten lajien kuvaus voi vääristää lasten mielikuvia suomalaisesta luonnosta, joten kotoperäisten lajien kuvausta tulisi lisätä kirjoissa. Havainnot kirjojen liiallisesta info- ja kuvatulvasta luovat tarpeen tuottaa selkeämpiä ja rauhallisempia luontokuvauksia. Rannisto kertoo esteettisestä maisemakokemuksesta. Hänen mukaansa taiteen ja luonnon esteettinen arvottaminen on kulttuurisidonnaista. Se millaisena suomalainen kokee perinteikkään maiseman, ei ole samalla tavalla vaikuttava toisen kulttuurin edustajalle. Rannisto myös painottaa miten taide voi vääristää luontokokemustamme. Taiteessa luodaan elämyksellisiä maisemia eri kuvataiteen aloilla. Luonnossa liikkuessamme saatamme tiedostamatta hakea näitä samoja elämyksiä, joita taiteessa näemme. Luonnon ja taiteen välillä on merkityseroja ja näin luontokokemus saattaa

⁴³ Laitinen 1984, 11–13.

⁴⁴ Sihvo 2003, 152–155.

⁴⁵ Laakso, Lahtinen ja Heikkilä-Halttunen 2011, 15.

⁴⁶ Pekonen 2003, 163.

⁴⁷ Heikkilä-Halttunen 2001, 121.

⁴⁸ Leinonen 2001, 183–184.

jäädä vajavaiseksi.⁴⁹ Luonnon esteettinen arvottaminen on hyvin tärkeä aihe myös lastenkirjojen luontokuvauksen kannalta. Se millaisena lapsi näkee luonnon kirjojen kautta, voi vaikuttaa hänen kokemuksiinsa luonnossa ja näin muokata myös luontokokemusta esimerkiksi metsässä.

Ranniston mukaan onkin tärkeää pyrkiä tiedostavasti avaamaan aisteja ja liikkua luonnossa ilman ennakkokäsityksiä. Ennakkokäsitykseen vaikuttavat kuvastot luonnosta, jollaisia näemme läpi elämän ja mitä ihannoidaan. Suomalaisessa kulttuurissa erilaiset myytit ja tarinat metsäkansoista ja luontoihmisistä vaikuttavat käsityksiimme luonnosta. Vaikka luontoyhteys on vähentynyt vuosi vuodelta, nämä vaikuttavat edelleen käsityksiimme perinteikkäästä maisemasta.⁵⁰ Henni Ilomäki kirjoittaa maisemasta representaationa, ja huomioi kuinka maisemakokemus voi olla kahdelle ihmiselle täysin erilainen. Kokemukseen vaikuttavat katsojan tausta, arvot sekä aiemmin aistitut elementit.⁵¹ Ranniston mukaan tutuimmat ympäristöt luonnossa mahdollistavat syvimmit luontokokemukset niin taiteessa kuin luonnossa liikkeessa. Tutussa tai tutunomaisessa paikassa voi tuntea olonsa turvalliseksi ja siinä on jatkuvuutta. Paikka tuntuu olevan sama, vaikka maailma ja olosuhteet muulla tavoin muuttuisivat ajan saatossa.⁵² Paikan kokeminen tutuksi ja turvalliseksi on hyvä huomioda myös lastenkirjojen kannalta. Tutun näköinen metsämaisema kirjassa voi siis olla lapselle turvallisemman tuntuinen, kuin vieraalta tuntuva maisema, josta ei ole muistijälkiä.

⁴⁹ Rannisto 2007, 97.

⁵⁰ Rannisto 2007, 50.

⁵¹ Ilomäki 2021, 123.

⁵² Rannisto 2007, 86–88.

3 METSÄN MERKITYKSET JA MONIMUOTOISUUS

Tässä osiossa syvennyttään itse metsään ja sen monimuotoisuuteen. Nämä aiheet ovat tärkeitä tutkielmassa, koska ilman monimuotoisuuden määritelmää ei voi analysoida sitä kuvituksista. Aiheen käsittely myös osoittaa miten erilaisia määritelmiä metsästä ja sen monimuotoisuudesta on olemassa. Metsän eri merkitykset tuovat kiinnostavan näkökulman visuaalisen esityksen havainnointiin. Metsän merkityksistä puhuttaessa esiin nousevat ennen kaikkea kokemuksellisuus ja esteettiset arvot.

3.1 Metsän määritelmiä ja merkityksiä

Ekologian professori Mikko Mönkkönen kertoo Suomen metsäluonnon peruspiirteistä teoksessa *Metsän kätköissä: Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*. Teos on ensimmäinen suomenkielinen populaari perusteos, jossa tutkijat käsittelevät metsäluonnon monimuotoisuutta ja sen turvaamista. Ilmasto vaikuttaa Suomen metsien rakentamiseen. Suomessa vähäiset korkeusvaihtelut erottavat sen muusta Fennoskandian metsästä. Meillä on omaleimainen metsämaisema ja tämä näkyy parhaiten laajana Järvi-Suomen alueena.⁵³ Juha Siitosen ja Ilkka Hanskin mukaan Suomessa on arvioitu elävän noin 50 000 eliölajia, eikä tässä luvussa ole mukana bakteereja tai arkkeliöitä. Tästä määrästä noin 20 000 lajia elää metsissä. Näiden lajien elinympäristöjä ovat metsiksi luokiteltavat alueet kuten metsämaat, kitumaat, kangasmetsät, korvet, puustoiset rämeet, hakamaat, lehdesniityt, metsäpaloalueet ja hakkuuaukeat. Metsien runsaimpaan puulajistoon kuuluvat mänty, kuusi, hies-, ja rauduskoivu.

⁵³ Mönkkönen 2004, 35.

Aluskasvillisuudessa runsain laji on seinäsammal ja kenttäkerroksessa mustikka. Mustikalla ja juolukalla elää Suomessa yli 140 perhoslajia.⁵⁴

Kun puhumme siitä mitä metsä merkitsee, nousee ihmisen kokemuksellisuus heti esille. Toiselle metsä tuntuu mielikuvissa erilaiselle kuin toiselle. Se millaisissa metsissä olemme kulkeneet, vaikuttaa käsityksiimme siitä. Seppo Knuuttilan mukaan suomalaiset ovat otaksuneet metsän arvostamisen kansallisessa mielessä mutta se on silti ollut aina kiistojen alla erilaisten näkökulmien ja asenteiden vuoksi. Knuuttilan mielestä yleensä luontosuhteeseen vaikuttaa merkittävä määrä eri tekijöitä ja ne voivat olla ristiriidassa keskenään. Suhteeseen vaikuttaa ikä, sukupuoli, asuinpaikka ja sen ympäristö, ammatti, harrastukset, poliittinen vakaumus ja vuodenajat. Myös kollektiiviset eli yhteisön sisäiset ajan kanssa luodut kerrostumat vaikuttavat meidän omaan suhteeseemme.⁵⁵

Arnold Berleant kertoo artikkelissaan metsän esteettisistä ja kulttuurisista arvoista. Metsänhoidolliset toimenpiteet muokkaavat jatkuvasti ympäristöä. Kun liikumme luonnossa, aistimme metsää koko kehollamme. Keho tiedostaa ja aistii valon, varjon, kosteudet, tuoksut ja lämpötilan. Myös erot kasvillisuuden määrän runsauksessa ja niukkuudessa jättävät syvän muistijäljen. Kun metsässä tehdään suuria hoidollisia toimenpiteitä, nämä esteettiset kokemukset kokevat rajun muutoksen. Berleant korostaakin, että esteettiset arvot ovat tärkeitä ja ovat osana muita metsää koskevia arvoja. Usein esteettisen kokemisen kysymykset tulevat ilmi tilanteissa, joissa on vastassa taloudelliset intressit. Metsän arvoja punnittaessa olisi tärkeää saada kaikki arvot tasapainoon, niin että ne muodostavat vastavuoroisuuden metsää koskevassa päätöksenteossa, eikä vastakkainasettelua. Berleant esittää esimerkit, jossa tämä vastavuoroisuus on tasapainossa ja ristiriidassa. Tasapaino saavutetaan, kun luonnonsuojelu mahdollistaa näköalan kauneuden, eli paikan estetiikan. Valikoivalla hakuulla pystytään tukemaan metsän terveyttä. Metsä toimii näiden lisäksi virkistyskäytössä. Olemme ristiriidassa tilanteessa, jossa taloudellisten tavoitteiden intressit nousevat virkistystavoitteita vastaan, virkistystavoitteet ekologisia tavoitteita vastaan ja suojelutavoitteet taloudellisia vastaan.⁵⁶

Art G. McCormack ja Tomás N. O'Leary luovat artikkelissaan käsitteellisen kehysten maiseman esteettiselle kokemiselle. He esittävät kategoriat, jotka tukevat tyyppittelyä, herkkävaistoista tarkastelua ja visuaalista arviointia. Arnold Berleant on toivonut tällaista kehystä maiseman arviointiin, ja kategoriat ovat saaneet vaikutteita aikaisempien tutkijoiden käsityksistä. Kategoriat eivät poissulje toisiaan vaan luovat mahdollisuuksia myös päällekkäiseen tarkasteluun. Visuaalinen sommittelu tarkastelee maiseman abstraktia ja näköalallista sommittelua. Paikan henki voidaan kokea

⁵⁴ Siitonen ja Hanski 2004, 76–81.

⁵⁵ Knuuttila 2003, 137–138.

⁵⁶ Berleant 2003, 197–198.

merkityksellisenä havaintojen ryppäänä, joka aistitaan juuri tietyssä paikassa. Side luontoon tarkastelee juuriamme ja välitöntä suhdetta luontoon. Alkukantainen selviytyminen -kategoria korostaa maiseman mieltymyksellisyyttä, joissa tulee esille esivanhempiemme tavat kohdata luonto. Käyttökelpoisuus viittaa selviytymiseemme vain luonnon tarjoamalla antimilla. Älyllinen tyydytys merkitsee niitä asioita, joissa tieto tai näkemys vaikuttavat esteettiseen näkemykseen. Spirituaalinen symboliikka viittaa sellaisiin syviin henkisiin kokemuksiin, joita ihminen saa luonnossa liikkessaan, kun tunnetaan jokin suurempi voima tai mystisyyden tunne. Kirjoittajat tarkastelevat myös käsitteellisen kehityksen vaikutuksia metsänhoitotoimenpiteisiin käytännön tasolla. Visuaalinen sommittelu syntyy puiden runkojen ryhmittäytymisestä, rungon paksuuden eroista ja niiden väleistä näkyvistä maisemista. Paikan henki saadaan esille suojaisilla paikoilla, valon siivilöitymisen vaihtelulla ja sellaisilla elementtien vaihtelulla, jotka korostavat maiseman luonnollisia piirteitä. Tässä merkittävää on puiden, purojen, rotkojen ja kallioiden väliset suhteet. Alkukantaisen selviytymisen kehys syntyy parhaiten luomalla sellaisia maisemia, joissa on lajistollista monimuotoisuutta ja vaihtelevuutta, eli avautuvia maisemia ja toisaalla taas suojaisia paikkoja. Älyllisen tyydytyksen voi saada tarjoamalla metsää, sen lajeja ja hoitoa koskevaa kirjallisuutta. Spiritualistista luontoa voidaan luoda puuston avaruuden ja sakeuden eroilla. Kun kasvillisuus luo vastakohtia, joissa tiheä ja harva, varjo ja valo sekä tumma-, sekä vaalea kasvillisuus vaihtelevat, voidaan synnyttää vaikutelmia, joissa mielenkiintomme ja seikkailunhalumme herää, ja on näin syvä kokemus luonnosta.⁵⁷

Käsitteellistä kehystä voisi käyttää myös kuvituksen suunnittelussa ja analysoinnissa. Kuvituksen eri elementit voisi suunnitella visuaalista sommittelua, lajistollista monimuotoisuutta ja vaihtelevuutta sekä puuston sakeuden ja avartavuuden ehdoilla.

3.2 Monimuotoinen metsä

Tässä kappaleessa käsitellään monimuotoista metsää. Koska analyysin kohteena olevat kuvitukset ovat kotimaisia tarkastellaan tässä kappaleessa etupäässä suomalaisen metsän monimuotoisuutta.

Berleant kirjoittaa metsän muuttuvista merkityksistä ihmiselle. Ennen 1600-lukua metsä nähtiin villinä ja ei niin houkuttelevana paikkana. Myöhemmin metsä sai romanttisen käsityksen, jossa se nähtiin vastakohtana saastuneille kaupungeille, tarjoamalla elämyksiä ja puhdasta ilmaa. Nykypäivän lähestyessä metsä on koettu luonnon voimavarana, laitettu tuottamaan ja virkistämään ihmisiä. Metsä mielikuvissamme ei vastaa sen monimuotoisia ympäristöjä. Metsää on hyvin erilaista, siinä on

⁵⁷ McCormack ja O'Leary 2003, 204–214.

erilaisia korkeus-, niukkuus ja runsauseroja. Myös metsätyyppejä on paljon erilaisia, pohjoisia havumetsiä, lehtimetsiä ja sademetsiä. Ihmisten eroavat käsitykset metsän hyvinvoinnista ovat luoneet ongelmallisia suhteita ja toimia kohteelleen. Eroosio, tulvat, tautien leviäminen ja lajinkato ovat suoria seurauksia metsien häviämisestä.⁵⁸

Mikko Mönkkönen kertoo monimuotoisuuden määritelmästä. Bioversiteetti eli biologinen monimuotoisuus on yleisesti vakiintunut sana. Sitaatista käy ilmi miten se jaetaan perinteisesti kolmeen ryhmään; lajistolliseen, perinnölliseen ja ekologiseen diversiteettiin.⁵⁹

Lajistollinen diversiteetti tarkoittaa eliölajien määrää ja lajikoostumuksen vaihtelua ajan ja paikan suhteen. Kun käsitellään lajitasoa ylempiä taksonomisia tasoja, voidaan puhua esimerkiksi sukujen ja heimojen runsaudesta ja vaihtelusta. Perinnöllinen monimuotoisuus koostuu vaihtelusta perinnöllisen aineksen (nukleotidit, geenit, kromosomit) koostumuksesta eliöyksilöiden, niiden muodostamien populaatioiden ja lajien välillä sekä myös korkeampien taksonomisten yksiköiden, kuten sukujen ja heimojen välillä. Ekologinen monimuotoisuus puolestaan viittaa vaihtelevuuteen eri tason ekologisten systeemien rakenteessa. Esimerkiksi ekosysteemien monimuotoisuudella tarkoitetaan vaihtelua eliölajeilla tai populaatioille tarjolla olevien elinympäristöjen määrässä ja koostumuksessa. Populaatioiden ekologisella monimuotoisuudella puolestaan tarkoitetaan vaihtelua eliöyksilöiden muodostamien ryhmien koostumuksessa, esimerkiksi ikärakenteessa tai lisääntymistehokkuudessa.⁶⁰

Mönkkösen mukaan monimuotoisuus voidaan nähdä myös historiallisesti. Evoluution edetessä on tapahtunut aina hyppäyksiä esimerkiksi uusien lajien synnyssä. Hän painottaa elollisen luonnon prosesseja olennaisena osana monimuotoisuuden säilymistä. Ne sisältävät lajien syntyä, sukupuuttoja, geeniperimää ja lajivuorovaikutusta. Ilman näitä evolutiivisia ja ekologisista prosesseja ei uudistuva monimuotoisuus olisi mahdollista. Nämä prosessit häiriintyvät ihmisen toiminnasta ja luonnon monimuotoisuuden köyhtymisestä. Monimuotoisuus on laaja käsite, eikä sen määrittely auta vielä saavuttamaan tuloksia. Jotta uutta tietoa syntyy, tarvitaan huolellista arviointia tutkittavan asian mittaamiseen ja sillä on aina vaikutusta tietysti tulokseen. Nämä valinnat, joilla monimuotoisuutta tutkitaan heijastavat aina myös arvojamme ja käsityksiämme aiheesta. Yleisimmin monimuotoisuudesta puhutaan juuri eliölajiston monimuotoisuudesta, sillä bioversiteetikriisi eli ihmisen aiheuttamat sukupuutot ovat yleisesti hyvin tiedossa. On kuitenkin muistettava, että lajimäärän ja taksonomisen tason lisäksi monimuotoisuus ilmenee myös monilla muilla tavoilla. Tämä tapa on yleinen koska vuosisatojen aikana on kerätty lajimäärästä paljon tietoa ja se on ihmiselle ominainen tapa jäsentää luontoa ja sen tulokset ovat luotettavia. Kun taas esimerkiksi elinympäristöjen monimuotoisuutta on vaativampaa tutkia sen

⁵⁸ Berleant 2003, 195–196.

⁵⁹ Mönkkönen 2004, 19–20.

⁶⁰ Mönkkönen 2004, 20.

vaihtelevuuden ja rajattomuuden vuoksi. Lajimäärän tutkimukseen kuuluu sekä laskennallista lajien havainnointia että lajikoostumuksen muutosten tarkkailua. Luonnon monimuotoisuuden suojelua perustellaan monista eri näkökulmista, taloudellisista, esteettisistä ja elämyksellisistä, ekologisista ja eettisistä.⁶¹

Voisi olettaa, että lajien mahdollisimman suuri kirjo olisi oletus monimuotoiselle luonnolle mutta näin ei ole. Mönkkösen mukaan monimuotoisuus on suurimmillaan silloin kun luonnossa tapahtuu jatkuvaa muutosta. Hän puhuu eliöyhteisön häirinnästä, jossa jokin ulkopuolinen taho muuttaa ekosysteemin tilaa. Näin uusille lajeille syntyy mahdollisuus elää tässä uudessa elinympäristössä. Kun häiriö on liian suuri tai usein toistuva eliöyhteisö kärsii ja vain sinnikkäimmät lajit voivat elää siinä. Kun ekosysteemiä häiritään oletetun keskivertaisesti, voi siinä elää uusia lajeja ja samalla turvataan vanhojen lajien säilyminen. Kun taas häiriöt jäävät hyvin pieneksi, häiriön seurauksena syntyneet lajit katoavat. Mönkkösen mukaan olisikin tärkeää tuntea tämä häiriöiden vaikutus eliöstöön, koska sillä voitaisiin turvata luontaisen ja tyyppillisen monimuotoisuuden säilyminen. Tämä teoria ei päde kaikkiin lajeihin, mutta esimerkiksi tutkimukset lahoppuun hyödyistä sienille ja selkärangattomille eläimille osoittavat elinympäristöjen vaihtelun tärkeyden boreaalisen metsän monimuotoisuudelle.⁶²

Päivi Salpakivi-Salomaan mukaan metsämme 20 000 lajista 20–25 % elää lahoppuun varassa. Tähän lukuun kuuluu lähes kaikkien eliöryhmien edustajia. Useat lajit, jotka tarvitsevat järeitä maapuita ja kuolleita lehtipuita on jo luokiteltu uhanalaisiksi. Pystypuiden merkitys on myös suuri, sillä siinä elää sellaisia lajeja, jotka eivät elä missään muualla. Ne turvaavat pesäpaikan myös monille lintulajeille. Lahoppuiden jatkuva esiintyminen auttaa uhanalaisten lajien selviytymistä. Lehtipuilla on myös suuri rooli monimuotoisessa metsässä. Lehtipuumetsien väheneminen johtuu kaskeamisen loppumisesta ja taloudellisesti tuottavampien puiden suosimisesta. Näin myös lehtipuumetsien lajit ovat taantuneet. Lehtipuu-, ja lehtipuusekametsissä eliölajien määrä on suurempi kuin havumetsissä. Myös lintulajien ja maaperän eliöiden määrä on suurempi. Koivut ovat hyönteisille tärkeimpiä ravintokasveja. Haavan merkitys muille lajeille on myös tärkeä. Elävä haapa ja lahoppu on tärkeimpiä pesäpuita kolopesijöille. Haavalla elävien hyönteisten ja jäkälien kirjo on suuri. Metsään jätettävillä säästöpuilla turvataan metsän jatkuvuutta mutta myös lajien tulevaisuutta ennen uuden metsän kasvua ja pienilmaston muuttumista.⁶³ Monimuotoisuuden säilymisen kannalta on erittäin tärkeää pyrkiä turvaamaan luontaiset elinympäristöt. Lajistollinen tuntemus näitä tarpeita varten on vielä puutteellista, ja pitäisi turvata koko lajisto, ei vain niitä, joista tiedämme eniten.⁶⁴

⁶¹ Mönkkönen 2004, 20–27.

⁶² Mönkkönen 2004, 46.

⁶³ Salpakivi-Salomaa 2004, 271–279.

⁶⁴ Kuuluvainen ym. 2004, 145.

Luonnonsuojeluliiton artikkelissa ”Lyhyt oppimäärä metsien monimuotoisuuden tilanteesta ja lisääntyvistä hakkuista” korostetaan, ettei Suomen metsätalous ole kestävää monimuotoisuuden näkökulmasta. Syynä tähän on tehometsätalous ja hallituksen tavoitteet kasvattaa hakkuumääriä eivät tue monimuotoisuutta. Luonnonsuojeluliitto on koonnut artikkeliin vastaväitteitä metsätalouden kestävydestä.⁶⁵

Metsähallituksen artikkelissa ”Monikäyttömetsien monimuotoisuus” peräänkuulutetaan biologisen monimuotoisuuden turvaamista ja sen tarkoituksenmukaista lisäämistä. Metsähallituksen aktiivisia luonnonhoitotoimia ovat muun muassa soiden ennallistaminen ja purojen kunnostus. Artikkelissa kerrotaan myös riistan elinympäristöjen hoidosta ja soidinpaikkojen säilymisestä.⁶⁶

Eri tahojen tekstit luonnon ja metsien monimuotoisuudesta heijastavat heidän omia tarpeitaan. Samasta asiasta voidaan puhua erilaisilla termeillä ja painottaa eri asioita monimuotoisuudesta puhuttaessa. Mitkä toimet ovat riittäviä monimuotoisuuden ylläpitämisessä riippuu sitä määrittelevästä tahosta ja heidän päämääristään.

Tämän tutkielman analyysissä metsäaiheisista kuvituksista etsitään luonnon monimuotoisuuden ilmenemismuotoja. Mönkkösen määritelmän pohjalta on selvää, että analyysissä on hyvä ottaa huomioon lajistollinen diversiteetti. Voimme tarkastella kuvituksista eliölajien määrää ja lajikoostumuksen vaihtelua. Mutta emme voi tutkia sukujen ja heimojen runsautta tai vaihtelua tai perinnöllistä monimuotoisuutta. Koska tutkimme taiteellisia tuotoksia, emmekä luonnontieteellistä kohdetta, nämä eivät ole tarpeen eivätkä mahdollisia tarkastelun aiheita. Erilaiset luokittelut on kuitenkin hyvä tiedostaa ja se auttaa rajaamaan tulkittavaa kohdetta. Monimuotoinen metsä sisältää riittävästi lahopuuta, pystypuita, lehtipuita kuten haapaa ja koivua. Näitä edellä mainittuja tekijöitä on otettava huomioon kuvitusten analysoinnissa.

⁶⁵ Luonnonsuojeluliitto 2018.

⁶⁶ Metsähallitus 2023.

4 LUONTO KUVITUSTAITEESSA

Tässä osiossa käsitellään luonnon asemaa kuvitustaiteessa. Ensin tutustutaan luontokuvitukseen ja sen historiaan. Miksi luontokuvitus on tärkeää ja mihin sitä on tarvittu ja tarvitaan edelleen? Luontokuvitukseen liittyy vahvasti botaaninen taide eli kasvi- taide ja sitä käsitellään omassa kappaleessaan. On hyvä perehtyä kasvitaiteen historiaan ja siihen mitä se tarjoaa nykypäivänä kuvitukselle. Näin voidaan myös syventyä paremmin kuva-analyysissä käsiteltäviin kasveja kuvaaviin yksityiskohtiin.

4.1 Luontokuvituksen historiaa

Luonnon kuvaamisen juuret ovat jo kivikaudella tehdyissä kalliomaalauksissa. Niissä kuvattiin pelkistetyin ääriviivoin ihmiselle tärkeitä eläimiä, kuten Suomessa hirviä. Kalliomaalaukset toimivat kommunikaation välineenä ja kuvasivat myös ihmisen suhdetta luontoon.⁶⁷ Tutkimusmatkat 1500-luvulla oli merkittävä edistys luontokuvitukselle. Ne muuttivat ihmisten käsitystä luonnosta ja sen eläimistä, kun tutkimusmatkailijat toivat mukanaan eksoottisia lajeja ihmisten nähtäväksi. Näistä tuoduista lajeista useat päätyivät hallitsijoiden eläintarhoihin ja kasvitieteellisiin puutarhoihin. Nämä uudet lajit tulivat tunnetummiksi ja ne kiinnostivat ihmisiä. Tämän kiinnostuksen myötä alettiin julkaista erilaisia eläinkirjoja realistisine kuvituksineen.⁶⁸ 1600- ja 1700-lukujen vaihteessa tiede ja taide kietoutuivat yhteen tämän kirjallisuuden ansiosta. 1700-luvulla keksitty painomenetelmä litografia mahdollisti kuvitusten laajemman levikin. Suomessa Wrightin veljekset olivat ensimmäisiä litografian käyttäjiä

⁶⁷ Savelainen 2004, 112.

⁶⁸ Leikola 2012, 13–20.

1800-luvulla. Ruotsalainen tutkijan Carl von Linnén perintö näkyy vielä tämän päivän luonnontieteissä. Linné kehitti eläinkunnalle eri luokat ja lajin yhteydessä käytettävät kaksiosaiset latinankieliset nimet.⁶⁹

Nämä 1800-luvun luonnontieteelliset kasvikuviukset antavat vielä tänä päivänä nykytaiteilijoille inspiraatiota ja toisintoja voi nähdä niin taiteen eri muodoissa kuin mediassa ja kaupallisissa tuotteissa. Nykypäivänä ihmisten omat kokemukset lisäävät kiinnostusta eläinkuvitukseen ja tietoa haetaan yhä enemmän digitoiduista lähteistä. Aiemmin ainoa keino tunnistaa havaittuja lajeja olivat painetut kasvi- ja eläinkirjat.

Koska 1800-luvulla valokuvaus ei ollut vielä kehittynyt, olivat piirustus ja maalaus ainoa keino saada kasvit ja eläimet dokumentoitua. Aikaa voidaan pitää tieteen ja taiteen murroksen kautena, jolloin taiteellisella dokumentoinnilla oli suuri merkitys.⁷⁰ Taiteilijat, kuten Wrightin veljekset, tekivät kenttätöitä luonnossa, jossa tarkkailivat eri eläimiä ja kirjasivat muistiinpanoja muun muassa säätiloista ja vuodenaikojen vaihtelusta. Linnuista tehtiin myös tarkat muistiinpanot, milloin lintu on nähty, ammuttu ja piirretty.⁷¹ Luonnontieteiden tutkijoissa oli myös kuvittajia. Tästä oiva esimerkki on Maria Sibylla Meriani, joka muun muassa kuvitti ensimmäisenä perhosen muodonmuutosvaiheet. Ennen Merianin havaintoja oli yleisesti luultu, että perhoset syntyvät mullasta.⁷²

1800-luvulla useat taiteilijat tekivät siis samaa kenttätöitä mitä luonnontieteen tutkijat tekevät tänä päivänä. Muistiinpanojen ja luonnosten tekeminen yhdistivät taiteellisen ja tieteellisen työskentelyn. Nykyäänkin tätä samaa tutkimusta tehdään, mutta apuna ovat järjestelmäkamerat ja erilaiset tietokoneohjelmat kirjauksia varten. Tutkijoiden tai taiteilijoiden ei enää tarvitse luonnostella ja kuvittaa havaintoja paikan päällä. Voisi pohtia, ovatko kameran kehittyminen ja erilaiset tietokoneohjelmat rappeuttaneet piirustustaitoa ja tarkkaa analysoimista käden ja silmän yhteistyönä. Olen itse kiinnittänyt huomiota miten tarkkailtavaa kohdetta ymmärtää paremmin, kun sen kuvittaa käsin. Oli kyseessä sitten kasvi tai eläin, kuvittaessa havainnoidaan tarkasti kunkin lajin sävyt, kasvuvaiheelle tyypilliset ominaisuudet ja elinympäristö, kun taas valokuvausprosessissa tätä samaa oppimista ei tapahdu. Kuvitukseen voi varioida lajin luonnollisen sävyn ja tyypilliset piirteet, kun taas valokuvaan vaikuttaa aina sen hetkinen valaistus ja lajin yksilölliset piirteet. Luonnontieteellinen kuvitus tarjoaisi paljon mahdollisuuksia tämän päivän tapaan kuvata kasveja ja eläimiä.

Sari Savikko kertoo kirjassa *Kasvien taide* botaanisen taiteen historiasta. Tämä on ensimmäinen suomenkielinen teos kasvitaiteesta. 1500-luvulla realistinen botaaninen taide sai alkunsa puupiirroksen kehityksen myötä. Tässä vaikutti suuresti kirjoittaja Otto Brunfesti teoksellaan *Herbarum vivae eicones*. Teoksen tarkasti jäljitellyt

⁶⁹ Leikola 2012, 28.

⁷⁰ Anttonen 2017, 73.

⁷¹ Pennonen 2017, 23–36.

⁷² Leikola, Karttunen ja Grönroos 2012, 112.

kuvitukset saivat ihmiset uskomaan taiteen merkitykseen tekstin yhteydessä. Teoksen kuvittaja Hans Weiditz tuli ilmi vasta vuosien päästä teoksen julkaisusta. Hän oli aikansa arvostettu puupiirtäjä.⁷³

Savikon mukaan kasvitaide kattaa maalaustaiteessa, grafiikassa ja muissa taiteen lajeissa sellaiset teokset, jotka pyrkivät kuvaamaan kasveja mahdollisimman tarkasti jäljitellen. Paleoliittisellä kaudella kasveja kuvattiin vain harvoin, ja silloinkin koristuksena. Kiinnostus kasvien kuvaamiseen tuli vasta maanviljelyn myötä, näin siirrettiin tietoa eteenpäin viljeltävistä kasveista. Suomessa kasvitaide syntyi 1800-luvulla. Kasvikuvitukset olivat arvostettuja ja ne rinnastettiin samalle tasolle maalausten ja veistotaiteen kanssa. Kukkamaalaus taiteenlajina on vaikuttanut myös botaanisen taiteen suosioon. Kukkamaalauksen kukoistuskausi 1600-luvulla Alankomaissa sai keräilijät innostumaan tarkasti jäljitellyistä maalauksista. 1500-luvulla botaanisia kuvituksia arvostettiin kuitenkin vain vähän ja niihin liittyi paljon epäilyksiä virheellisten kuvitusten vuoksi. Sen sijaan botaanisen kuvituksen kukoistus 1700–1800-luvulla johtui kuvituksen runsaasta määrästä ja lahjakkaista tekijöistä. Tutkimusmatkojen merkitys korostui ja uusia löytöjä tehtiin koko ajan. Keräilijät kiinnostuivat kasvikuvituksista ja osoittivat kokoelmillaan valta-asemaansa, varakkuuttaan tai uuden tiedon hallintaa. Suomessa taiteilijoita palkattiin kuvittamaan erilaisia kasvikokoelmia, minkä tuloksena syntyi laajoja botaanisen taiteen kuvastoja. Näissä tilanteissa taiteilijoille toi hankaluutta kasvien nopea kuvittaminen. Elävä kasvi oli ainoa totuudenmukainen malli ja kuvitus piti tehdä nopeasti ennen kasvin kuihtumista.⁷⁴

Mikael Ahlundin artikkelissa ”Kasvit taiteen ja tieteen välimaastossa” korostetaan ruotsalaisen luonnontutkija-professorin Carl von Linnén (1707–1778) merkitystä kasvikuvituksen historiassa. Linné kehitti luokittelujärjestelmän, jossa lajit jaetaan luokkiin, lahkoihin, sukuihin ja lajeihin. Tässä yhteydessä hän myös kehitti lajeille latinankielisiä nimiä, mikä näkyy vielä nykypäivän luonnontieteissä. Tämän järjestelmän myötä hän nousi tieteen alalla kansainväliseen menestykseen. Linné teki yhteistyötä taiteilijoiden kanssa, hän toteutti tieteellisen tekstin ja taiteilija loi hänen ohjeidensa mukaan kuvituksen. Näin syntyi joukko arvostettuja botaanisen taiteen teoksia. 1700-luvulla kuvien merkitys tieteissä nähtiin ristiriitaisessa valossa. Taiteen hyödyt tieteellisissä julkaisuissa olivat kiistanalaisia. Osa tieteen alalla työskentelevistä ei uskonut taiteen tuovan mitään merkittävää lisää tieteelle. Toisaalta taas koettiin huonolaatuisten kuvitusten johtavan jopa lukijaa harhaan. Linnén erinomaiset avaukset luonnontieteessä ja lahjakkaiden taiteilijoiden kuvitukset loivat uuden näkökulman kuvituksen merkitykseen. 1700-luvulla kuvituksen vaikeaan nousuun vaikuttivat myös kustannukset. Kalliita ja hienoja teoksia ostivat varakkaat keräilijät ja huonompilaatuisia teoksia käytettiin opetuksessa. Vuosisadan botaaninen taide nähdään

⁷³ Savikko 2012, 57–58.

⁷⁴ Savikko 2012, 7–19.

hyvin vaihtelevana laadultaan ja päämääriltään. Tieteen ja taiteen yhdistäminen oli uutta ja arveluttavaa. Linnén ansiokas työ kuitenkin on avittanut botaanisen taiteen merkitystä tieteen rinnalla.⁷⁵

Samoja kysymyksiä voisi nostaa 2020-luvun kuvitustaiteessa. Millainen merkitys nykyajan botaanisella taiteella on tieteen rinnalla? Valokuvaus ja tekoäly ovat kehittyneet nopeasti ja kuvitus voidaan nykyaikana nähdä vanhentuneena keinona ilmaista luonnontieteitä. On kuitenkin huomioitava kuvituksen mahdollisuudet verrattuna valokuvaukseen. Kuvitus tarjoaa mahdollisuuden varioida kasvin värisävyjä, valööriä ja yksityiskohtia. Toisaalta tämä onnistuu myös valokuvien kuvanmuokkauksessa, mutta tuleeko niistä luonnollista kohdetta vastaavia. Botaanisen taiteen merkitystä voi nykypäivänä pohtia ja verrata uuteen teknologiaan. Lastenkirjoissa kuvitus on oppimisen kannalta merkittävää. Lapsi on tottunut näkemään lastenkirjoissa kuvitettuja kuvia, joten luonnontieteellisiä aiheitakin on helpompi lähestyä kuvituksen kautta. Kuvitus antaa joustoa tieteellisen kuvittamisen ja sadunomaisen kuvituksen rinnastamiseen ja näin voi syntyä hyviä oppimiskokemuksia.

Savikko korostaa tekstissään myös kuvittajan mahdollisuuksia vaihtelevuuden luoja. Kasveille on ominaista niiden yksilöiden erot ja eri kasvuvaiheiden ominaisuudet. Usein samaan kuvaan on saatava näitä kaikkia kasvuvaiheita ja häivyttävä lajillisia eroja. Kuvittajalla on tähän paremmat mahdollisuudet kuin valokuvaajalla. Botaanisen taiteen alkuaikoina käytännöt kasvin kuvauksen todellisuudesta vaihtelivat paljolti. Kasvikuvitus oli niin uutta, ettei vielä oikein tiedetty parasta toimintamallia. Kasvin yleisiä lajityypillisiä ominaisuuksia korostavasta tavasta on tullut myöhemmin yleisempi.⁷⁶ Tässä Savikon toteamuksessa tuli esille juuri kuvituksen ja valokuvauksen erot. Valokuvauksen kohde voidaan tietysti etsiä niin, että valitaan kuvauksen kohteeksi tyypilliseltä näyttävä laji. Silti koen, että kuvituksessa lajien tyypillisiä ominaisuuksia voidaan tuoda paremmin esille. Tässä kuvittajan lajituntemus on kuitenkin suuressa roolissa. Hänen tulisi tietää kasvien yksityiskohtien ja värien vaihtelusta laajasti, jotta pystyy arvioimaan tyypilliset visuaaliset piirteet tai niiden poikkeavuudet. Tähän taas valokuvat tuovat apua. Selaamalla kymmeniä valokuvia kuvittajan visuaalinen silmä alkaa löytää toistuvia ja erottavia piirteitä kasveista, ja näin voidaan luoda keskiarvo lajille tyypillisestä ulkomuodosta.

Savikko mainitsee myös varhaisten kasviopillisten kuvitusten virheellisestä kopioinnista. 1400-luvulla kasvikuvitukset eivät kehittyneet juurikaan ja uudet kuvitukset kopioitiin vanhojen pohjalta. Tämän seurauksena kasvit saivat epätyypillisiä piirteitä liian mielikuvituksen ja tyyllittelykeinojen takia. Lajintunnistus kuvitusten perusteella voi olla jopa mahdottomuus sillä kopioiden kopioita oli niin paljon. Tuohon aikaan myös erilaiset kansanuskomukset vaikuttivat käsityksiin luonnosta. Omat

⁷⁵ Ahlund 2022, 41–71.

⁷⁶ Savikko 2012, 21–22.

havainnot jäivät syrjään ja luotettiin liiaksi kuviin. Myös lajien vähyys paikallisesti johti harhaan, kun tiettyä lajia ei ollutkaan omassa ympäristössä, luonnosta löydetty laji luokiteltiin virheellisesti kuvituksen lajiksi. Samalla vuosisadalla kuvituksen laadukkuus vaihteli suuresti. Usein jopa populaareissa julkaisuissa oli tarkempia ja luonnollisempia kuvituksia kuin kasvin tunnistamiseen tarkoitetuissa julkaisuissa.⁷⁷

Botaanisen taiteen tuntemus voi auttaa kuvittajaa luomaan lastenkirjaan sille parhaiten sopivia kuvituksia kasveista. Kun ymmärtää botaanisen taiteen historiaa, tulee myös välttää sille ominaisia virheitä historian saatossa. Toisintojen toisinoissa on vaarana eriyttää kuvittamansa laji alkuperäisestä kasvista. Vaikka kuvitukseen kuuluu usein mielikuvituksellinen tapa ilmaista luontoa, on nämä asiat hyvä tiedostaa. Botaaninen taide antaa myös aihetta pohtia syvemmin oman kasveja kuvaavan kuvituksen genreä ja sen tavoitteita.

4.2 Monimuotoinen luonto lastenkirjojen kuvitustaitteessa

Monimuotoisen luonnon kuvaukset ovat nykypäivänä vajavaisia. Hooykaas, Hooyerhoek, Westerveld, Schilthuisen ja Smeets tarkastelivat artikkelissaan eläinkuvitusten monimuotoisuutta hollantilaisissa lastenkirjoissa. Kuvitukset eläimistä olivat usein yksinkertaistettuja, abstrakteja ja visuaalisesti vääristettyjä, niin ettei niistä olisi voinut tunnistaa mikä laji on kyseessä. Tekstissä eikä kuvassa itsessään viitattu lajeihin, mikä lisäsi tunnistamisen vaikeutta. Vain pieni osa eläinkuvituksista oli sellaisia, että ne voitiin nimetä lajin mukaan. Tunnistetut lajit olivat joko kotieläimiä tai muutoin hyvin yleisesti tiedossa olevia eläimiä. Vaikka selkärangattomat muodostavat yli 95 % kaikista maailman eläinlajeista sitä ei ole huomioitu kirjoissa. 85 % prosenttia kuvitusten eläimistä edustaa selkärankaisia, josta nisäkkäiden osuutena on 43,9 %, lintujen 27,6 %, hyönteisten 9,8 %, kalojen 5,7 %, matelijoiden 4,0 %, dinosaurusten 2,6 % ja sammakkoeläinten 1,3 %. Eksoottisten eläinten esille nosto oli myös näkyvämpää verrattuna kotoperäisiin lajeihin. Tutkijat selvittivät myös että 77,4 % kirjojen eläinkuvituksista käytettiin antropomorfismia ja 42,1 % kuvatuista eläimistä sisälsi antropomorfisia piirteitä. Ihmisen kasvojen piirteet, vaatetus ja ihmisen käytöksen jäljittely olivat yleisimpiä antropomorfismin keinoja. Tässäkin nisäkkäiden osuus oli suurin 57,3 % ja lintujen sekä kalojen kohdalla se oli harvinaista. Nisäkkäitä antropomorfoitiin eniten koska niillä on raajoja ja kuvittajan on helpoin rinnastaa ne ihmiskehoon. Tutkijaryhmän mielestä kuvakirjojen eläinkuvauksilla olisi paljon mahdollisuuksia kaventaa ihmisen ja luonnon välistä kuilua. Nyt kuvituksista välittyvä eläinkunnan kirjo ei vastaa monimuotoista luontoa. Eläinkuvitusten yksinkertaistaminen,

⁷⁷ Savikko 2012, 32–36.

nisäkkäiden suurin näkyvyys, antropomorfointi, eksoottisten lajien suosiminen väärin käsitystämme eläimistä, eikä tarjoa lapselle mahdollisuutta tutustua paikalliseen lajistoon. Tutkijoiden mielestä kuvittajilla täytyykin olla omia taiteellisia pyrkimyksiä ja vapauksia, mutta yhteistyö biologian ammattilaisten kanssa voisi syventää eläinaiheisten kuvitusten mahdollisuuksia ja näin toimia paremmin ympäristökasvatuksessa. Lisäksi on toivottavaa rohkaista vanhempia ja opettajia sellaisten kirjojen äärelle, jotka tarjoavat monimuotoista käsitystä luonnosta. Heidän kauttaan lapset löytävät tällaisen kirjallisuuden äärelle.⁷⁸

Lykke Guanio-Uluru käsittelee kasvianalyysikarttaa artikkelissaan ”Analysing Plants Representation in Children’s Literature: The Phyto-Analysis Map”. Hän kertoo miten filosofiasta, taiteesta ja kirjallisuudesta on tullut ympäristöhumanistien tutkimuksen kohde. Kasvien merkitykset ympäristön monimuotoisuuden ylläpitämisessä tuo uusia tutkimustuloksia luonnontieteissä ja se ruokkii myös humanistisia aloja samaan aikaan. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden kasvitutkimuksen kenttä on laajentunut, mutta yhtenäisiä viitekehyksiä sen analysoinnille ei ole vielä olemassa. Guanio-Uluru on saanut inspiraation tutkimukseen Nature-in-Culture Matrixista, skandinaavisen tutkimusryhmän analyysikartasta. Se on käsitteellinen työkalu, jolla voidaan tarkastella erilaisia näkökulmia luontoon suhtautumisessa. Tutkija on muokannut sen palvelemaan kasviaihetta lastenkirjallisuudessa. Kasvianalyysikartta on suunniteltu apuvälineeksi kasvien analysointiin lasten- ja nuortenkirjallisuudessa, se tarjoaa yleiskatsauksen analyttisiin näkökulmiin ja palvelee näin kirjoittajia ja kuvittajia. Kartassa painottelevat kaksi horisonttia, ihmisen olo luonnon yläpuolella ja vastuu luonnosta sekä ihmisen suhtautuminen juhlallisesti luontoon ja luonnon kanssa yhteydessä eläminen. Luonnontieteen tutkijoiden havainnot muun muassa kasvien kyvystä aistia, tehdä suunnitelmia ja käyttää resursseja ovat olleet tämän tutkimuksen liikkeellepanija. Artikkelin tavoitteena on antaa tietoutta niille, jotka haluavat ymmärtää tapoja, joilla kirjalliset ja kulttuuriset esitykset luonnosta vaikuttavat luontosuhteemme muodostumiseen.⁷⁹

Tämä kasvianalyysikartta voi palvella lastenkirjan kuvituksen tekoa jo suunnitteluvaiheessa. Se voi samalla toimia lastenkirjailijalla käsikirjoituksen ohjenuorana, miten ja mistä näkökulmasta luontoa halutaan tuoda esille.

⁷⁸ Hooykaas ym. 2022.

⁷⁹ Guanio-Uluru 2023.

5 METSÄAIHEISTEN KUVITUSTEN ANALYSOINTI

Arja Elovirran mukaan havainto rakentuu aina tiedostetuista kulttuurin kytketyistä koodeista sekä tiedostamattomista prosesseista⁸⁰. Tarja Rannisto kertoo edellisten kokemusten vaikutuksesta taidetta katsoessa. Taideteoksen kokemiseen sisältyy valtava määrä ennakkokäsityksiä ja odotuksia. Nämä muodostuvat kaikista aiemmista kokemuksistamme, joilla on jonkinlainen yhteys tähän uuteen kokemukseen. Esimerkiksi tietyn taiteilijan aiemmat teokset ohjaavat odotuksiamme uusista teoksista. Aiemmat kokemuksemme vaikuttavat reaktioomme, vaikka teos olisi ennestään täysin tuntematon. Sama pätee kokemuksiimme itse luonnosta. Usein toisesta kokemuksesta voi tulla syvempi ja uusia näkökulmia avaava, kun asia on jo tuttu jollain tasolla. Taide-teoksen ja luonnon kokeminen eroaa siten että taideteos harvoin muuttuu mutta luonto on jatkuvassa muutoksessa. Rannisto painottaa myös avoimuuden tärkeyttä jo tuttujen aiheiden parissa. Jotta voimme löytää aina uusia näkökulmia ja uudenlaisia kokemuksia niin taiteesta kuin luonnosta on sille oltava avoin.⁸¹

Anja Hatvan kertoo tunnereaktiosta kirjassa *Fotorealistinen pilvilinna : kuvitus ja mielikuvat*. Visuaalisen kokemuksen tunnereaktioon vaikuttaa vahvasti luontainen taipumuksemme reagoida tunneaivoilla. Tämä evoluutiossa kehittynyt tapa suojaa vaarallisilta tilanteilta. Kokemuksesta voi tulla positiivinen, negatiivinen tai siltä väliltä aikaisempien kokemusten kautta, emmekä aina tiedosta tätä. Kuvitteluun ja mielikuviiin liittyy myös tapamme etsiä ääriviivoja ja reunoja. Kun havaintoon yhdistyy aiempia mielikuvia, se saattaa sekoittaa uutta havaintoa.⁸²

Kalle Puolakka kertoo kirjassa *John Deweyn estetiikka: kokemus, luonto ja kulttuuri*, kuinka Deweyn kokemuskäsitys rakentuu jatkumona. Kokemus ei muodostu

⁸⁰ Elovirta 1998, 78.

⁸¹ Rannisto 2007, 88–89.

⁸² Hatva 2018, 29–31.

yksittäisistä aistittavista asioita, vaan taustalla vaikuttavat kaikki aiemmat kokemukset.⁸³ Anja Hatva kertoo kohteen tunnistamisesta kuvituksen yhteydessä. Kuvituksen vaikutuksella meihin on eri tasoja. Näitä tasoja voi olla tiedostamaton suhtautuminen, tutuksi tunnistaminen, uudelleen nimeäminen, muistojen palautuminen ja lopulta syvempi tieto aiheesta. Tunteet vaikuttavat suuresti siihen, miten näitä käsittelemme ja syvennymmekö lopulta kuvitukseen tarkasti. Näitä tunnistamisen prosesseja ei ole vielä tutkittu niin että ymmärtäisimme niitä täysin. Kun kuvaa lähdetään tarkastelemaan kiinnitämme ensimmäisenä huomiota kokonaisuuteen ja sitten vasta yksityiskohtiin. Muodoista uloimmat osat koodataan ensin verkkokalvoille. Tätä katseen kohdetta vertaillaan mielessä aiempien kohteiden kautta ja näin syntyy visuaalista luokitte-
telua, jossa kohteelle haetaan joko ominaisuutta tai sijaintia. Tämän jälkeen haemme kohteesta joko muuttumattomia ominaisuuksia eli asioita, joiden perusteella se luokitellaan johonkin kategoriaan sekä signaaliominaisuuksia, jossa löydetään sen erottavia tekijöitä. Visuaalinen ymmärrys siis hakee vastineita näkemälle ja vaatii tietoa aikaisemmista kokemuksista. Tulkinta taas on sisällöllisen merkityksen ymmärrystä kohteesta. Yleisesti visuaalisesta ymmärtämisestä puhuttaessa tarkoitetaan kuvittajan sanoman ymmärtämistä. Kuvituksen katsoja liittää näkemiinsä asioihin omia tunnekokemuksiaan ja tapahtumia. Jos katsoja tunnistaa kuvittajan, tällöin näkemiseen vaikuttaa myös kuvittajan aiempi tuotanto.⁸⁴ Seppäsen mukaan visuaalisen lukutaidon omaava pohtii niiden järjestyksen merkityksiä ja pystyy tiedostamaan niiden rakenteita ja valtasuhteita⁸⁵.

Analyysissä kuvituksia tarkastellaan yksi kerrallaan ja lopuksi niistä tehdään ko-koavia havaintoja. Kuvien erilaiset kuvitustyylit asettavat haasteita erityisesti monimuotoisuutta tulkittaessa. On tärkeää ottaa huomioon, ettei tässä tutkielmassa tiedetä kuvittajien päämääristä metsän monimuotoisuutta kohtaan. Voi olla niin, ettei kuvituksia tehdessä ole millään lailla kiinnitetty huomiota lajistolliseen monimuotoisuuteen vaan kuvitus on tehty täysin kirjan tarinaa tukien. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa kuvitusta tarkastellaan etualalta horisonttiin päin denotatiivisellä tasolla eli havainnoidaan sen yleispiirteitä ja yksityiskohtia kuten värejä, muotoja ja viivan käyttöä. Tässä vaiheessa löydetään jo interpretantteja. Esimerkiksi jokin kuvan yksityiskohta voi toimia interpretanttina antamalla vastineen kasvilajille. Tällä ensimmäisellä tasolla keskitytään havainnoimaan kuvitusta ja sitä, mitä siinä tosiasiallisesti nähdään. Denotatiivisella tasolla tulee esille sellaisia asioita, jotka ovat kaikille kulttuureille samoja ja yhteisesti ymmärrettäviä.

Toisella, konnotatiivisella tasolla tulkitaan kuvituksen sisällön merkityksiä. Tässä vaiheessa voidaan löytää lisää interpretantteja, kun kuvitusta on aiemmin

⁸³ Puolakka 2021, 31.

⁸⁴ Hatva 2018, 50–60.

⁸⁵ Seppänen 2001, 192.

tarkasteltu yksityiskohtaisesti. Konnotatiivisella tasolla analysoidaan kuvituksen väriskaalaa ja erityispiirteitä, jotka luovat mielikuvia ja tunnelmia kuvitukseen.

Konnotatiivisen tason jälkeen tehdään diskussio jossa perustellaan näkemyksiä ja tulkintoja. Tässä vaiheessa voidaan tarkastella kuvituksen lajimäärää ja sen vaihtelua sekä runsauden tuntua. Luvussa 3.2 selvisi että monimuotoinen metsä sisältää riittävästi lahoppua, pystypuita, lehtipuita kuten haapaa, joten lehtipuiden määrää on hyvä tarkastella analyysissä. Näiden vaiheiden jälkeen voidaan vastata tutkimuskysymyksen 1: Millaisia mielikuvia metsästä ja sen monimuotoisuudesta kuvitukset välittävät? Ja alakysymykseen: Miten kuvitusten formaalipiirteet luovat vaikutelmia ja välittävät merkityksiä.

Kun kaikki kuvitukset on analysoitu, saadaan tehtyä koonti tulkituista asioista ja voidaan vastata tutkimuskysymykseen 2. Onko luonto esitetty kuvituksissa monimuotoisesti? Ja alakysymykseen: Näkyykö niissä lajityyppien kirjoja? Ensin siis havainnoidaan ja analysoidaan jokaista kuvitusta yksitellen, tehden tulkintaa ja lopuksi voidaan vastata niille yhteisesti esitettyyn kysymykseen.

5.1 Totti ja villit värit

Kuva 1. Kirjailija/kuvittaja Christel Rönns.

Totti ja villit värit. 2022. Sivun 8. Kustantaja Lasten Keskus.

Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 1 on koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Totti ja villit värit* sivulta 8. Kirja on julkaistu vuonna 2022 ja sen on kirjoittanut ja kuvittanut Christel Rönns. Kirja luetaan kuvakirjoihin ja kertomuksiin. Seuraavassa otteessa on kirjan takakansiteksti, josta tulee ilmi kirjan teema.

Totti on päättänyt selvittää perhosen lempiväriin. Onko se mustikansininen, voikukankelmainen vai possunpunainen? Ehkä se on turvallisen ruskea, kuten Totti-karhun turkki? Vai onko se vaaleanmusta tai beessi – onko sellaisia värejä edes olemassa? Vauhdikkaalla värimatkalla selviää yhtä ja toista suosikkiväreistä.⁸⁶

Kuvitustyyli on fantasiamaista sen värityksen vaikutuksesta. Ensisilmäyksellä siitä ei voi tunnistaa kuin muutamia lajeja, joten tämä asettaa selvästi rajoitteita

⁸⁶ Rönns 2022, *Totti ja villit värit*, takakansi.

analysoinnille. Kuvitusta analysoidaan etualalta horisonttiin päin, jotta jokainen yksityiskohta tulee huomioiduksi. Kuvituksen etualalla nähdään kolme erilaista kasvilajia. Vasemmalla kasvit ovat varresta vaaleanvihreitä, lehdet ovat samalla tasolla kummallakin puolella kasvin vartta. Lehtien keskellä näkyy tummanvihreä keskiviiva. Kasvien latvoissa on pyöreitä kukkia, ne ovat vaaleansinisiä. Kukkien yläosasta lähtee tummemman sinisiä viivoja alaspäin kuvastaen kukkien nuppuvaihetta. Nuppuja on 3–4 kasvia kohden. Keskellä olevien kasvien varsissa on tumma, vihreänsininen sävy. Kasvit ulottuvat kuvituksen oikeaan laitaan. Lehtien muoto on tyvestä kapea, pyörityksen lehden kärkeä kohti. Lehtien keskellä on musta juova. Varresta lähtevässä lehtirykelmässä lehtiä on 3–4 kussakin. Varsien päistä haaroittuu 5 ohuempaa vartta ylöspäin ja 5–6 kapeaa lehteä alaspäin. Ylöspäin lähtevät varret taipuvat ensin ulommaksi ja yhdistyen sitten yhdeksi kukinnoksi latvoihin. Latvoissa on vaaleanpunaista kukintoa, joka on sävytetty kahdella tummuusasteella tuoden syvyysvaikutelmaa. Kasvi voisi olla muotokieleltään ja väreiltään alppiruusuun interpretantti. Oikealla olevat kasvit vievät vähiten kuva-alaa mutta erottuvat selkeästi. Kasvien rakenne on pensasmainen ja niiden lehdet ovat tiiviinä kasvustona. Kasvin varret ovat tummanvihreitä, täynnä pieniä pyöreähköjä lehtiä. Varsien päissä on sinisiä marjoja, viitaten mustikkaan. Keskimmäisen kasvin lehtien päällä on kaksi hyönteistä, niiden silmien välillä on kuvitettu sydän-symboli mikä konnotoi niiden välistä rakkautta. Hyönteiset muistuttavat sudenkorentoja isojen siipien ja pitkän takaruumiin perusteella.

Kuva-ala kasvien takana, jatkuen horisonttiin, on oliivin vihreä. Siinä on pystyviivoja, joten se vaikuttaa heinalta. Keskellä kuvaa vaakatasossa on kaatunut puunrunko, sen sävy on violetin vivahteinen ruskea. Puunrungon vasemmalla laidassa on keltaisia sieniä. Ne ovat kapeajalkaisia ja lakki on suppilomainen. Niiden takana on violetin ja punaisen sävyisiä kasveja, jotka kapenevat latvaa kohden. Kasvien muotokieli muistuttaa saniaista. Saniaisten takana on pidempiä ja ohuempia, vaaleanpunaisia kasveja. Niiden muoto muistuttaa paljon kuusta, mutta ei tuo mieleen interpretanttia tietystä lajista. Puunrungon päällä oleva hahmo on kirjan päähenkilö Totti. Hahmo muistuttaa karhua väritykseltään ja rakenteeltaan, sillä on suuret valkoiset silmät ja ilme konnotoi iloa. Karhu on juuri kiipeämässä puunrungon yli.

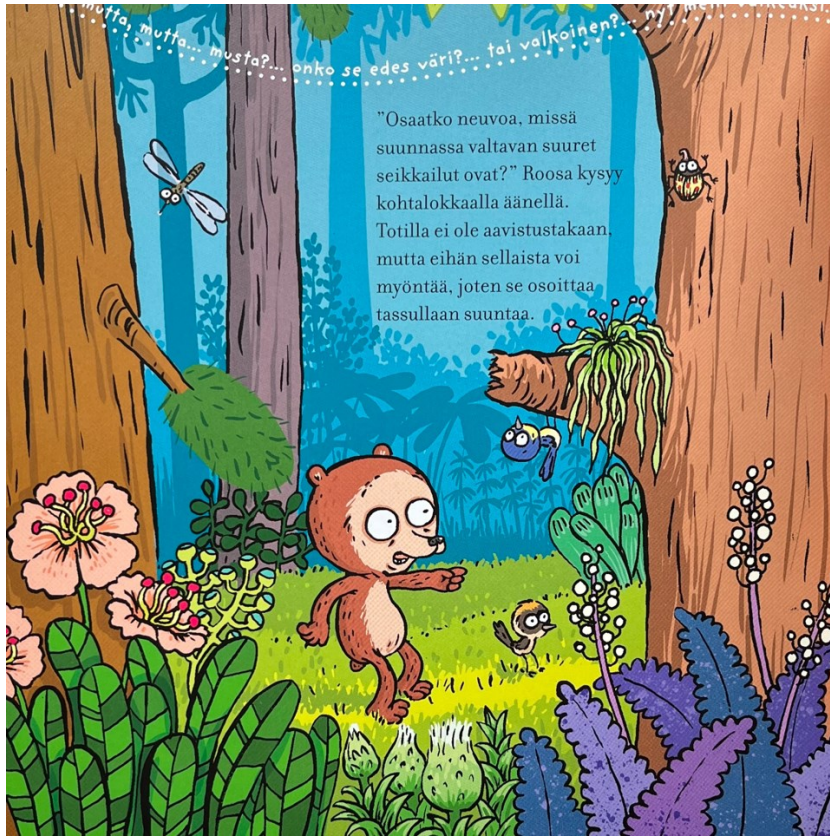
Samalla tasolla kuvituksen syvyys suunnassa nähdään kaksi puuta, jotka ovat pystyssä. Oikealla kapeampi, vaaleanokran värinen. Sen edessä on toisen puun kasvusto minkä päällä orava syö käpyä. Kasvusto on kuin iso lehti ja siinä olevat viivat muistuttavat havunneulasia. Tämä voisi viitata lehtikuusen oksaan. Puun alapuolella kasvaa kirkkaita vaaleanvihreitä kasveja. Ne ovat korkeita ja niiden päät ovat pyöreähköt. Puun latvassa näkyy vaaleanvihreää lehvästöä. Vasemmalla oleva paksumpi puu on tummemman okran sävyinen. Puussa on oksa kuvan yläosassa. Oksalla istuu isompi orava ja tämä katsoo käpyä syövää toista oravaa. Puussa on samanlainen lehvästö kuin oikeanpuoleisessa, mutta tämä vie enemmän kuva-alaa. Puun alla on

kasveja, joissa on miekkamaiset terälehdet. Varsien päässä on paljon pyöreitä kirkkaanpunaisia kukintoja. Kasvin takana on puu, se on saman sävyinen kuin maahan kaatunut.

Tässä kohdassa kuva jakautuu selkeästi yksityiskohtia omaaviin kohteisiin ja horisonttiin, jossa kohteista näkyy vain ääriviivat, ilman tarkempia yksityiskohtia. Jokainen kohde on kauttaaltaan samanvärisen, ilman varjo- tai valokohtia. Puut ovat violetteja tai sinivihreitä. Yhdestä hahmottaa selkeästi kuusen ääriviivat ja yhdestä lehtikuusen oksan, se on saman kaltainen, jolla orava istuu. Kuusen edessä ja taaempaa horisontissa näkyy samaa kasvillisuutta kuin kuvasta aiemmin erotettiin, lisäksi uuden muodon omaavia kasveja. Taivas on sävyiltään heleän vaaleanpunainen ja se on yhtenäistä pintaa eikä siinä valöörin eroja.

Kuvituksen kirkkaat värit ja niiden vaihtelevuus luovat metsästä satumaisen mielikuvan. Erityisesti saniaismaiset kasvit herättävät mielenkiintoa niiden violetin värin takia, joka on poikkeava siitä mitä yleensä näemme. Sävyjen kirkkaus ja kontrasti muihin kohteisiin korostuu yksityiskohdissa, joten ne kiinnittävät katseen. Kuvan ala- ja yläosassa värit ovat suuria yhtenäisiä aloja, joten katse hakeutuu keskelle kuvaa kohti yksityiskohtia. Hahmot välittävät innostunutta ilmapiiriä. Totti-hahmon ilme on innostunut, siitä viestii eteenpäin suuntautuva katse ja suun auki pitäminen. Myös hahmon liikerata, jossa ollaan juuri astumassa eteenpäin antaa viitteitä vauhdista. Toisella oravista on samantyylinen ilme, mutta paikoillaan olevat raajat tekevät olemuksesta hämmentyneen. Toinen orava on tyytyväisen näköinen, sillä on silmät kiinni kuin se nautiskelisi. Taivaan vaaleanpunainen sävy tuo kuvaan lämpöä ja onnellisuuden tunnetta. Sävyistä tulee mieleen auringonlasku, joka mielletään kauniina asiana. Ajatuksen onnesta välittää myös korentojen keskellä oleva sydän, mikä yhdistetään rakkauteen. Eri elementit kuvassa ovat sokkelomaisesti sijoitettu. Tästä tulee mieleen leikikäs ympäristö, joka houkuttelee katsojan mielikuvituksen maailmaan. Kuvituksessa nähdään monia eri lajeja ja lajityyppejä. Siinä on edustettuna selkärangattomat, selkärangattomat, putkilokasvit sekä sienet. Itiökasveja eli sammaleita ei pysty kuvituksesta erottamaan. Kuvassa esiintyy monimuotoisuudelle tärkeää lehti- ja lahoppuuta.

Kasvillisuudessa esiintyy yksitoista erilaista putkilokasvilajia, niissä on eri muotoisia varsia, lehtiä ja kukintoja. Niiden värit vaihtelevat paljon ja ne esiintyvät rykelminä. Tämä tuo kuvitukseen runsauden tuntua ja mielikuvan kasvien kirjosta. Puita on neljää erilaista lajia, niiden muotokieli ja sävyt eroavat toisistaan kuvaten eri lajeja. Lajien vaihtelevuus kuvastaa sekametsää. Kaatunut puu tuo esille myös luonnon kiertokulun ja siinä kasvavat sienet voivat merkitä lahoppuun tärkeyttä metsän ekosysteemissä.

Kuva 2. Kirjailija/kuvittaja Christel Rönns. *Totti ja villit värit*. 2022. Sivun 16. Kustantaja Lasten Keskus. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 2 on koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Totti ja Villit värit* sivulta 16. Kuvan etualalla nähdään kolme erilaista kasvilajia. Oikeassa laidassa on seitsemän violetin ja sinisen sävyistä pitkulaista kasvia, jotka muistuttavat saniaisia. Lehden reunoilla menee kauttaaltaan erikokoisia poimuja. Lehtien takaa nousee korkeammalle ohuet varret, joiden päässä on runsas rykelmä valkoisia palloja, ne denotoivat marjoja tai kukintoja. Kuvassa etualan keskiosassa nähdään kasveja, joiden varresta nousee pystysuuntaan useita teräväkärkisiä lehtiä. Kukinnon varret nousevat lehtien yläpuolelle ja niiden latvoissa on suuret vaaleanvihreät kukinnot, niiden alapuoli on pyöreä ja yläpuoli hajanaisempi ja avonaisempi. Mustaa, lyhyttä, kaarevaa viivaa on käytetty kuvastamaan aukeavan kukan terälehtiä nappuvaiheessa. Kukintojen päässä on valkoinen yhtenäinen tupsu. Kuvan vasemmassa alalaidassa on kolmetoista vihreää kieltenmuotoista lehteä. Kirkkaan vihreä, oliivin vihreä ja tumman vihreä vaihtelevat kasvissa raidoittain. Keskellä lehtiä menee poikkiviivat latvoihin asti. Lehtien takaa nousee kolme vartta, joiden päässä on suuret vaaleanpunaiset persikkaan vivahtavat kukinnot. Kukinnoissa on viisi kärkeä kohti levenevää terälehteä ja niiden päissä on

poimutusta. Kukan keskeltä lähtee useita kiemuraisia varsia ylöspäin, ne ovat kirkkaan keltavihreitä. Varsien päässä on magentan punaisia palloja, jotka kuvastavat heiteitä.

Seuraavalla tasolla syvyysuunnassa nähdään kaksi vaaleanruskeaa suurta puuta sivun molemmilla laidoilla. Oikeanpuoleisessa puussa on kuvan puoleessa välissä katkenneen oksan tyvi. Tyven päällä on vaaleanvihreää kasvia, jonka pitkät ohuet lehdet valuvat alaspäin. Kasvin keskeltä lähtee ylöspäin mustat varret, joiden päässä on vaaleanpunaisia pallon muotoisia heteitä. Tyven päässä alapuolella roikkuu lintu. Sillä on keltainen etupuoli ja muu ruumis on violetti. Sen pää suhteessa muuhun ruumiiseen on erittäin suuri ja sillä on suuret inhimillistetyt silmät. Hieman korkeammalla puun rungolla on koppakuoriainen kiipeämässä kohti latvaa. Koppakuoriaisen takaruumis on kirkkaan keltainen punaisilla läiskillä. Sen silmät ovat inhimillistetty suuriksi ja pyöreiksi. Sen päästä lähtee pitkä vaaleanpunainen kieli, jolla se näyttää kuin tarraavan puuhun kiinni. Aivan sivun ylälaidassa alkaa puun lehdistö. Lehdet ovat kirkkaan vihreitä ja niiden keskellä on keskijuova. Kuvan vasemmassa laidassa olevassa puussa on oksa puoleessa välissä kuvaa. Sen päässä on oliivin vihreä pyöreähkö alue kasvustoa. Siinä on tummemman vihreitä lyhyitä viivoja, mitkä denotoivat havuja tai lehtihavuja. Puun oikealla puolella ylhäällä on kuvattuna sudenkorento, jolla on suuret valkoiset silmät ja pitkä kärsä.

Puiden välissä ja koko matkalla horisonttiin päin on vihreää kasvustoa. Siinä on tiheitä viivoja, joten se denotoi nurmea. Puiden välissä on kirjan päähahmo Totti, jonka ilme konnotoi säikähdyttä ja hän osoittaa kädellä oikealle päin. Totin oikealla puolella maassa on muodoiltaan samankaltainen lintu kuin oksalla. Tällä linnulla on keltainen pää ja niska. Totin vasemmalla puolella on kaksi korkeaa kasvia. Ne ovat kirkkaan vihreitä ja niiden ohuesta varresta lähtee molemmin puolin aina kaksi ohuempaa vartta ylöspäin. Varsien päässä pyöreitä kukintoja, jotka ovat alta vaaleanvihreitä ja päältä sinivihreitä. Näiden kasvien takana on muotokieleltään hyvin samankaltaisia tummanvihreitä kasveja. Samalla syvyystasolla oikealla puolella on kahdeksan korkeaa vihreää kasvia. Ne ovat muodoltaan leveitä, tasapaksuja ja latvasta kaareutuvia. Niiden muotokieli on samankaltainen kuin kuvan etualalla olevilla kasveilla. Kasvien latvoissa on kolme pystyviivaa. Tummanvihreiden kasvien takana on tummanruskea puu. Kuvan horisontti on värimailmaltaan yhteneväinen ja tuo vahvan syvyysvaikutelman. Mitä kauemmaksi maisemassa edetään, sitä kirkkaammaksi valööri muuttuu. Horisontissa oleva kasvillisuus on muotokieleltään erilaista kuin kuvan etualla. Siitä voi hahmottaa kolmen erilaisen kasvin muodot.

Intensiivinen sinivihreä luo rauhallisen ja hämyisen tunnelman kuvaan. Horisontin vaihteleva kasvillisuus ja sen ääriviivat luovat runsaan vaikutelman kasvillisuudesta. Kuvassa on käytetty paljon vihreän ja sinisen eri sävyjä ja ne luovat mielikuvan metsämaisemasta. Vastavärit kuten keltainen ja violetti luovat kuvaan

yllätyksellisyyttä. Lehtien graafiset muodot, violetti väri lehdissä sekä nisäkkäiden ja hyönteisten inhimilliset piirteet luovat mielikuvituksellisen tunnelman. Kuvituksessa ei ole käytetty kotimaan metsissä esiintyviä lajeja vaan siinä on keskitytty leikkisään ja mielikuvitukselliseen ilmaisuun. Tästä huolimatta metsä näyttäytyy lajistoltaan hyvin vaihteleva ja rikkaana. Etualan ja horisontin runsas kasvillisuus luo kuvaan turvallisuuden tunteen. Kuvassa on edustettuna selkärangaiset, selkärangattomat. Putkilokasveja on kolmeatoista eri lajia. Sieniä ja sammalia ei esiinny. Monimuotoisuudelle tärkeää lehtipuuta esiintyy kuvassa mutta laho- tai kelopuita ei. Kuvassa on käytetty runsaasti muodoiltaan erilaisia elementtejä, mikä luo tunteen monimuotoisesta metsästä. Muotokielessä on myös toistuvuutta kasvien muotojen osalta. Tämä taas luo mielikuvan jatkuvuudesta, samalla tavalla kuin oikeassakin metsässä.

5.2 Tiitiäisen metsä

Kuva 3. Kirjailija Kirsi Kunnas. Kuvittaja Silja-Maria Wihersaari.

Tiitiäisen metsä. 2020. Sivut 15. Kustantaja Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 3 on koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Tiitiäisen metsä* sivulta 15. Kirja on julkaistu 2020. Sen on kirjoittanut Kirsi Kunnas ja kuvittanut Silja-Maria Wihersaari. Kirja lukeutuu suomenkielisiin runoihin ja se sisältää 42 runoa yli 60 vuoden ajalta. Kuvitus on uutta tuotantoa. Seuraavassa otteessa on kirjan takakansiteksti, josta tulee ilmi kirjan teema.

”Kirsi Kunnas on koonnut Tiitiäis-kirjoistaan ja kahdesta runokokoelmastaan sikermän runoja, jotka kertovat Tiitiäisen metsän tapahtumista. Tiitiäisen metsä on huomionosoitus suomalaiselle metsälle, sen runoissa vuodenaajat ja aika-avaruus kohtaavat sekä ihmisen aistikokemuksen että satujen ulottuvuuden. Kunnaksen runoissa tutustutaan paitsi metsän eläinten elämään myös keijuihin, peikkoihin ja muihin sadun olentoihin, jotka elävät meidän mielikuvituksessamme. Luonnon ja mielikuvituksen lumo yhdistyvät myös Silja-Maria Wihersaaren runsaassa ja rikkaassa kuvituksessa, joka piirtää esiin salaperäisen metsän todentuntuisesti.⁸⁷

Kirjan kuvitustyyli on ensisilmäyksellä realistinen. Siinä on kuvattu helposti tunnistettavia lajeja, mikä auttaa analysoimaan metsän monimuotoisuutta. Kuvan etualla on tummanvihreää heinää. Heinän keskellä vasemmassa laidassa on vaaleanruskea heinän kukinto, joka nousee heinien yläpuolelle horisonttiin päin. Kukinnan oikealla puolella on suuri vaaleanpunainen kukinto. Kukinto muistuttaa terälehdiltään päivänkakkaraa. Kukan keskellä on selällään makaava musta hyönteinen, jolla on pitkät tuntosarvet, lyhyet siivet ja ihmismäiset jalkaterät. Hyönteisen päällä on punainen viltti, jossa on valkoisia palloja. Aivan hyönteisen vieressä olevalla terälehdellä on pienet mustat kengät. Heinän joukosta nousee kuusi sinistä kissankelloa. Kuvan oikeassa laidassa on sieni, jolla on keltainen lakki ja mustajuovainen jalka. Sienen päällä on istumassa suuri kovakuoriainen, jolla on kiiltävä sinivihreä kuori ja eteenpäin kääntyneet tuntosarvet. Sen yksi raaja pitelee keltaista sienenpalaa ja kuoriaisella on silmät kiinni mikä konnotoi nautintoa. Etualan kasvuston takana näkyy vaalea alue, jossa on erisävyisiä vihreitä läikkiä. Läikikkyydestä ja pistemäisestä pinnasta tulee mieleen interpretantti sammaleesta. Läiskikäs vihreä jatkuu kuvassa horisonttiin asti. Tumman pinnan seassa on myös vaaleanvihreitä läiskiä, joissa on mustia tähtimäisiä kuvioita. Ne viittaavat myös sammaleeseen, tarkemmin karhunsammaleeseen.

Kuvan keskellä, oikeassa laidassa, on neljää erilaista sienilajia. Punaisten sienten heltat ovat näkyviä ja tasalaatuaisia, jalat punertavat, joten sieni viittaa isohaperoon. Isohaperoiden vieressä on kasveja, joissa on soikeat lehdet ja varsien päissä on

⁸⁷ Kunnas ja Wihersaari 2020, *Tiitiäisen metsä*, takakansi.

punaisia pyöreitä marjoja. Kasvit viittaavat siis selkeästi puolukkaan. Toinen sienilaji on vaaleanruskea ja yksittäinen. Kolmas sienilaji on kirkkaan keltaisen ja okran sekoi- tus, ja sen voi tunnistaa keltavahveroksi. Niitä on kuvassa yhteensä neljätoista. Kelta- vahverot ovat kahdessa eri ryhmässä. Neljännen lajin lakki on tummanruskea ja jalka vaaleanruskea. Lakki ja jalka ovat hyvin paksuja, joten sieni voisi kuvastaa männyn- herkkutattia. Tatin päällä on suuri punainen leppäkerttu. Herkkutattien vierellä on vaaleanvihreitä, pyöreälehtisiä kasveja. Niiden muotokieli muistuttaa ketunleipää. Sienirykelmien vieressä on korkeita vaaleanruskeita heiniä.

Kuvan taka-alalla nähdään maanpinnan kaarevia muotoja, ne kuvastavat kiviä, joiden päällä on sammalta, puolukan varpuja ja marjoja. Kuvan oikeassa laidassa on korkea tumma puu. Puusta lähtee latvusto alaspäin ja siinä on paljon ohuita viivoja, puu on selvästi kuusi. Puun takana vasemmalla on rykelmä ohuempia puun runkoja. Niissä on vaalea pohja ja valkoista kiertävää ohutta viivaa kauttaaltaan. Latvusto on runsasta, pehmeä ääriiviivaista ja vaalean vihreää. Puun muotokieli ja varsinkin run- gonpinnan kierteisyys muistuttaa suurta raitaa. Raidan oikealla puolella on tumman- vihreä pieni kuusi. Muodoiltaan samanlainen kuin iso kuusi oikeassa laidassa. Puiden taustalla horisontissa nähdään sinivihreää laveerausta, joka muuttuu ylemmäksi men- täessä keltaiseksi.

Kuvan maanläheiset sävyt tuovat heti mieleen metsän, vaikkei vielä havainnoisi yksityiskohtia tarkemmin. Kuvassa ei esiinny metsälle poikkeuksellisia värejä vaan kaikki sävyt toistavat luonnossa esiintyviä sävyjä. Siinä on erilaisia kasvuympäristöjä. Kuvassa on vahva syvyysvaikutelma johtuen etualan kasvillisuudesta, jota voi tark- kailla hyvin läheltä. Horisonttiin päin elementit pienenevät ja kauimmaisten puiden taakse jää tyhjää tilaa. Syvyysvaikutelma korostuu varsinkin puolukoiden kuvauk- sessa. Kun sama elementti on lähempänä ja kauempana voi syvyyden aistia. Kuvan hyönteiset on kuvattu realistisesti. Mustalla hyönteisellä on viltti ja kengät, joista tulee kuvaan myös mielikuvituksellista otetta. Kovakuoriaisen istuma-asento luo hyönteis- siin inhimillisyyttä. Kuvassa on runsaasti eri lajeja, mikä tuo tunteen monimuotoisesta metsästä. Selkärankaisia ei kuvassa ole, mutta selkärangattomia on kolme. Putkilo- kasveja on seitsemää eri lajia. Sieniä on viittä eri lajia. Itiökasveja eli sammalia esiintyy kuvassa ja ne ovat lajistoltaan vaihtelevia. Monimuotoisuuden kannalta tärkeää laho- puuta ei kuvassa ole, mutta lehtipuita esiintyy. Sen sijaan eri kasvuvaiheessa olevia puita on kuvattu useita. Kuvassa on iso täysikasvuinen kuusi ja nuori kuusi. Kasvien muodot ovat hyvin erilaisia. Pitkä heinä, tupsuomainen puolukka, sammaleen peh- meys ja kasvien kukinnot luovat vaihtelevan ja runsaan vaikutelman kasvustosta. Mustaa tussia on käytetty tehokeinona eri elementtien ja niiden erityispiirteiden esiin- tuomisessa. Taivaan vaaleankeltainen sävy tuo kuvaan rauhallisen ja lämpimän tun- nelman. Värimaailma on kutsuva sen pehmeydellään. Kirkkaat yksityiskohdat sie- nissä ja kukissa saavat katseen kiertämään tarkasti läpi kuvan. Metsässä ei ole erittäin

tummiä kohtia, jotka voisivat olla hämyisiä tai pelottavia. Kuvan välittää kaiken kaikkiaan hyvin monimuotoista kuvaa metsästä. Eri lajeja on runsaasti ja ne ovat hyvin tunnistettavissa. Metsän tunnelma on kutsuva luonnonläheisen värimaailman ja runsaiden yksityiskohtien ansioista.

Kuva 4. Kirjailija Kirsi Kunnas. Kuvittaja Silja-Maria Wihersaari. *Tiitiäisen metsä*. 2020. Sivut 22–23. Kustantaja Werner Söderström Osakeyhtiö. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 4 on koko aukeaman kokoinen kuvitus kirjasta *Tiitiäisen metsä* sivuilta 22–23. Kuvan vasemmassa alalaidassa nähdään kahta erilaista kasvia. Toisella kasvilla on permanentin vihreät lehdet ja varsi. Lehtien terälehdet ovat sahalaitaisia ja teräväkärkisiä. Kasvin kukinto on violetti ja jokaisessa on viisi terälehteä. Kasvi muistuttaa lajiltaan metsäkurjenpolvea. Oikealla puolella olevissa kasveissa on vaaleammat lehdet, ne ovat kapeita ja lehden tyvessä on vaaleanpunaista. Kasvien kukinnot ovat vaaleanpunaisen sekä valkoisen värisiä ja tupsumaisia. Kasvi voisi olla puna-apilan interpretantti. Etualan kasvien takana on violetin ja eri vihreiden sävyisiä läiskiä. Niiden seassa on saniaisia, puna-apiloita sekä erilaisia heiniä. Mäen rinteessä on valkoisia sieniä

ja kolmehaaraisia kasveja, jotka voisivat olla käenkaalia tai apilaa. Seassa on myös pidempiä varpuja eli mustikkaa tai puolukkaa. Mäen päällä on suuri sammaloitunut kivi, jonka päällä on paljon valkoisia pitkävartisia sieniä. Kiven takana näkyy ketun häntä, alaselkä ja kiven oikealla puolella nenänpää. Ketun takana näkyy rakennelma, jossa on sinivihreän raidallinen katto, se muistuttaa telttaa. Teltan läheisyydessä on erilaisia vihreän sävyisiä kasveja. Teltan takana on suuren puun runko. Sen riippuvat oksat ulottuvat lähes maahan saakka. Niissä on mustia lyhyitä viivoja, joten se kuvaa kuusta. Kuusen alla on kaksi pienempää kuusen tainta sekä tumma kivi, jonka päällä istuu lintu. Kiven oikealla puolella on myös rykelmä muita tummia kiviä, niiden päällä kasvaa pieniä sieniä. Kuusen edessä on toinen vaaleampi puu. Puun rungossa on puun kasvurenkaita muistuttavia kaaria, sekä runsaasti pitkää viivoitusta. Runko on väriltään ruskean, vihreän ja vaaleanruskean sekoitus. Runko ja oksat kaareutuvat reilusti vasemmalle. Oksien latvoissa on vihreitä lehtiä ja punaisia marjoja, joten puulaji on pihlaja.

Oikean sivun alalaidassa oikeassa reunassa on tummansininen alue ja siinä on pitkiä viivoja sekä hieman valkoista. Sama muoto jatkuu vasemmalle. Sinisen alueen yläpuolella on sammaloituneita kiviä ja valkoisia eri muotoisia sieniä. Pitkien viivojen virtaava liike luo mielikuvan purosta. Sivun puoliväliin asti maisemaa peittävät saniaiset. Maassa on kuvattu erisävyisiä vihreitä alueita ja tekstuuri on hyvin pehmeää, joten se viittaa sammaleeseen. Saniaisten keskellä on kuvattuna mäyrän mustavalkoinen pää ja hieman harmaata takaruumista sekä häntä. Mäyrän takana on suuri punaiseen taivava ruskea puun runko. Se kiemurtelee voimakkaasti latvaa kohden ja siinä on runsaasti pitkiä viivoja, jotka lisäävät tunnetta sen kiemuraisuudesta. Rungon pinnalla on useassa kohdassa vaaleanvihreitä kääpiä. Ylimmissä käävissä on pieniä ikkunoita. Kahdessa oksan haarassa on pienet taloja denotoivat yksityiskohtat. Rungosta lähtee myös niukasti lehvästöä, lehdet ovat teräväkärkisiä ja melko suuria. Puu voisi olla pajukasvien heimoon kuuluva laji. Puun rungon juuren takana heinien suojassa näkyy neliruudullinen ikkuna ja sen takana ruskea savupiippu. Tässä kohdassa kuvaa on vaaleanvihreä kohta, joka erottuu hyvin tummista saniaisista. Tässä kohdassa on käytetty toisintona metsäkurjenpolvia ja puna-apiloita. Lisäksi horisontissa näkyy erilaisia heiniä ja sekä korkeampaa kasvustoa, mikä voisi olla puun taimistoa. Horisontissa on tummanvihreää, joka vaalenee taivasta kohti rajaten kasvuston ja taivaan välistä aluetta.

Kuvan yleinen ilme kutsuu katsojaa tutkimaan sen yksityiskohtia. Etualla näkyvät isot kukinnot ja kasvien lehdet ovat kuvattu tarkasti ja ne saavat kuvaan syvyyden tuntua. Kuvassa on paljon pieniä yksityiskohtia myös kuvan taka-alalla. Saniaisten, kurjenpolvien ja apiloiden toistaminen lähellä ja kaukana luo kuvaan syvyyttä sekä turvallisuuden tuntua. Tila on rajattu selkeästi lähietäisyyteen ja horisonttiin. Aukeaman yläreunoille nouseva kasvusto saa myös tilasta rajatun tuntuksen. Saniaisten

ja mäenkukkuloiden taakse jäävät puolittain näkyvät yksityiskohdat jättävät tilaa mielikuvitukselle ja saavat mielenkiinnon heräämään. Kuvassa on selkärangkaisia kolmea eri lajia. Selkärangattomia kuvassa ei ole. Putkilokasveja on kymmentä eri lajia. Sieniä on neljää eri lajia. Sammalia on kuvassa runsaasti eri lajeja. Monimuotoisuudelle tärkeää lahoppuuta ei esiinny mutta lehtipuuta esiintyy. Kuvan lajimäärä on runsasta ja näin kuvaa hyvin monimuotoista metsää. Kuvassa on myös vesielementti, joka virtaa vapaana maastossa ja näyttää koskemattomalle sammaloituneiden kivien ansiosta. Kuvituksen teossa on käytetty runsaasti tussiviivaa mikä korostaa eri elementtien muotoja ja runsautta. Mustat viivat saavat pintoihin kolmiulotteisuutta ja näin tuovat realistisen metsän tuntua. Pienet yksityiskohdat kuten talot puun oksien haaroissa tuovat kuvaan satumaisen tunnelman. Muuten kuvan elementit vaikuttavat hyvin realistisilta ja lajit vastaavat muotopiirteiltään luonnonlajeja. Värien vaihtelu sammaleissa ja kasvien varsissa luovat kuvan monimuotoisesta metsästä.

5.3 Lapsen oma metsäkirja

Kuva 5. Kirjailija Titta Kuisma. Kuvittaja Laila Nevakivi. *Lapsen oma metsäkirja*. 2020. Sivü 51. Kustantaja Minerva Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 5 nähdään koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Lapsen oma metsäkirja* sivulta 51. Kirja on julkaistu 2020. Sen on kirjoittanut Titta Kuisma ja kuvittanut Laila Nevakivi. Kirja lukeutuu suomenkieliseen kertomakirjallisuuteen. Seuraavassa otteessa on kirjan takakansiteksti, josta tulee ilmi kirjan teema.

Lapsen oma metsäkirja vie seikkailuun upeaan suomalaiseen metsäluontoon. Kirjan tarinat ja tieto-osiot lumoavine kuvineen esittelevät erilaisia metsiä, metsän suuria ja pieniä eläimiä, pörröisiä poikasia sekä eläinten jälkiä ja jätöksiä. Kirjassa tutustutaan myös metsän kasveihin, sieniin ja muihin mielenkiintoisiin eliölajeihin. Kirjan tarinaa kuljettaa Nuppu-liituri, nuori liito-orava, joka lähtee etsimään omaa kotimetsää. Matkallaan se kohtaa monia uusia ystäviä, mutta myös pelottavia saalistajia. Tutuiksi tulevat niin vanha kuusivaari kuin myös lintukaverit – ja kulkepa metsässä ihmisiäkin. Lopulta Nuppu löytää oman kodin, ja keväällä sen pesäkolossa onkin jo kaksi pikkuliituria.⁸⁸

Kuvitustyyli on ensisilmäyksellä suhteellisen realistinen, mikä helpottaa lajien tunnistamista. Kuvan etualalla oikeassa laidassa nähdään suuria lehtiä. Edessä olevat lehdet muistuttavat haavan lehtiä. Niiden takana olevalla lehdellä on poimukas muoto. Kuvan etualla on ilmassa liitävä liito-orava. Se on haara-asennossa hyppäämässä kohti takana olevaa puuta. Puulla on paksu runko ja se on väriltään harmaan, vihreän ja sinisen sekoitus. Siinä on kauttaaltaan tummempia läiskiä ja oransseja jäkäliä. Puu on selvästi haapa ja sen latvustossa toistuu samat haavan lehdet kuin alempana kuvassa. Haavalla on oksien kohdalla kädet, jotka ovat suunnattuna liito-oraavaan päin ja puun kyljessä on musta kolo. Haavalle on kuvattu ihmismäiset kasvot ja niiden piirteet konnotoivat iloisuutta.

Kuvan etualalla vasemmalla laidassa on kaksi harmaata väkästä. Niiden pinta on raidallinen ja muoto käyrä. Kohde voisi kuvata kaatunutta lahoppuuta, mikä on sammaloitunut. Puun vasemmalta puolelta lähtee vaaleansininen puro ja se jatkuu kuvan keskivaiheille asti kadoten horisonttiin. Puron keskellä on vihreitä palloja kuin sammaleisia kiviä. Puron vasemmalla puolella on suuria kiviä, jotka ovat sammaleen peitossa. Vierellä on myös kuusen taimi. Kuvan syvyys suunnassa keskivaiheilla on kolme samankaltaista haapaa kuin etualalla oleva puu. Niillä kaikilla on kasvot, jotka konnotoivat iloa. Kahdessa haavan rungossa toistuu myös oranssit läikät, värinsä puolesta ne tuovat interpretantin haavankeltajakälästä. Kaikkien puiden latvusto on tuuheaa ja se peittää koko kuvan ylälaidan. Niissä esiintyy vihreän eri sävyjä pieninä läiskinä. Keskimmaisessä haavan rungossa on myös runsaasti pahkoja. Keskimmäisen ja oikean puolimmaisesta haavan vieressä on kuusen taimet. Vasemmanpuoleisen haavan takana on valkorunkoinen koivu. Se kaareutuu voimakkaasti sivullepäin ja myös sillä on iloiset kasvot. Sen rungosta lähtee oksia ja lehdistö laskeutuu alanpäin.

⁸⁸ Kuisma ja Nevakivi 2020, *Lapsen oma metsäkirja*, takakansi.

Tässä kohdassa kuva selkeästi jakautuu lähimaastoon ja horisonttiin. Kuvan oikea puoli on tummanvihreä taustaltaan ja siitä tulee sakean metsän tuntu. Kuvan vasen laita taas on vaaleampi. Siellä on neljä vaaleaa puunrunkoa ja vaaleanvihreää pensasmaista kasvustoa. Taivas on vaalean persikan sävyinen.

Kuvan värimaailma koostuu suurimmaksi osaksi vihreän eri sävyistä. Se luo kuvaan ensisilmäyksellä metsämäisen olemuksen. Kuvassa esiintyy vihreän eri sävyjä tummasta vaaleaan. Oranssit läiskät luovat kuvaan energiaa ja ne kiinnittävät katseen. Persikan sävyinen taivas luo kuvaan pehmeän tunnelman, siitä tulee mieleen ilta-auringon lasku tai auringonnousu. Puiden hymyilevät ihmeet tekevät kuvasta lämminhenkisen ja metsä tuntuu kutsuvalta ja ystävälliseltä. Hymyilevät katseet ja ojennetut kädet viestivät hyvántahtoisuudesta. Kuvassa esiintyy yksi selkärankainen, mutta ei yhtään selkärangatonta. Putkilokasvilajeja on kolmea erilaista. Sieniä esiintyy yhtä lajia eli haavankeltajakälää. Itiökasveja eli sammalia esiintyy kuvassa vaihtelevina väripintoina maassa. Lehtipuita ja lahopuita esiintyy kuvassa.

Metsän olemus on hyvin runsaan tuntuinen. Puiden lehvästöä esiintyy paljon, sen väritys on vaihtelevaa ja sitä on eri alueilla kuvassa. Haapa on elintärkeä monille lajeille ja sen esiintuminen kuvassa tukee ajatusta monimuotoisesta metsästä. Kuvassa esiintyy sekä isoja puita että taimia, mikä voisi viitata jatkuvan kasvatuksen metsään. Aluskasvillisuutta on vähän, mutta kuvatilakin on rajallinen suurien haapojen vuoksi. Kuvituksen tehostuksessa ei ole käytetty tussirajauksia. Tämä piirre tekee kuvan muodoista pehmeitä ja lämminhenkisiä. Vesivärimäiset laveeraukset erilaisissa elementeissä luovat kuvaan eloa ja vaihtelevuutta. Tämä tehokeino antaa heti mielikuvan monimuotoisesta metsästä. Värin valöörin vaihtelevuus luo elävän tuntuista pintaa.

PIKKULIITUREITA

Tänään on erityinen päivä, Onni-haapa
 aavisteli, sillä rastaat olivat saapuneet porukalla
 laulamaan metsään. Heleästi kukkiva näsiä tuoksui.
 Onni-haapa odotti malttamattomana.
 – Joko nyt! se huudahti Nuppu-liiturille, joka oli
 pesäkolossaan.
 Ei vastausta.
 Onni-haapaa hermostutti niin, että sen lehdet kahisivat.
 – Kerro jo!
 Hetken päästä Nupun pää ilmestyi kololle. – Tyttö tuli!
 Ja poikakin!

Kuva 6. Kirjailija Titta Kuisma. Kuvittaja Laila Nevakivi. *Lapsen oma metsäkirja*. 2020. Sivü 66. Kustantaja Minerva Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 6 esiintyy koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Lapsen oma metsäkirja* sivulta 66. Kuvan etualalla nähdään valkorunkoinen koivu. Rungossa on suuri harmaaraidallinen kääpä ja rungolla on koivulle tyypillisiä tummia läiskiä. Koivun edessä kuvan ylälaudassa on pitkä tummanharmaa oksa, jossa on pieniä lehden alkuja. Oksalla istuu lintu, jolla on lämpimän ruskea höyhenpuku, maha on valkoinen ruskeilla pilkuilla. Linnulla on laulurastaalle ominaiset piirteet. Rastas on nokka auki ja näyttää kuin se laulaisi. Kuvan etualalla koivun rungon takana on selkeä rajaisia vaaleanharmaita ja kirkkaan vihreitä alueita. Nämä alueet jatkuvat pitkälle, haalentuen kohti horisonttia. Alueilla on kauttaaltaan valkoisia kukkia. Terälehtien määrä vaihtelee ja kukinnon keskellä on valkoiset heteet, joten kasvi on tunnistettavissa metsätähdeksi.

Kuvassa on seitsemäntoista pystyssä olevaa koivunrunkoa. Näiden lisäksi maassa on kaksi kaatunutta lahoppua ja lyhyt pystypuu. Lahopuissa on kyljissä vaaleanruskeita kääpiä. Kuvan ylälaudassa oikealla on kaksi eri kasvuvaiheessa olevaa kuusta. Ne ovat tuuheita ja esiintyvät koivujen keskellä. Kuusien takana ja kuvan vasemmassa laidassa on suuret kivet, joiden päällä kasvaa runsaasti sammalta. Kuvan horisontti on kirkkaan vaaleanvihreä. Horisontissa näkyy myös lyijykynällä hahmoteltmat kolmesta puusta. Nämä luovat kuvaan syvyyden tunnetta. Horisontin vihreä väri toistuu etualalla olevissa oksan lehtinupuissa ja maassa olevissa metsätähkien

muodostamissa rykelmissä. Värien toistuvuus luo kuvaan metsän yhteneväisen olemuksen. Vaikka maasto ja sen pinnan muodot muuttuvat on metsä kuitenkin samaa tilaa ja kokonaisuutta. Koivut ovat sijoitettuna tasaisesti pitkin maisemaa ja ne menevät lähes riveittäin. Tämä jaottelu voisi viitata talousmetsään. Kuitenkin lahoppuun suuri määrä ja valtoimenaan kasvavat metsätähdet kertovat monimuotoisesta metsästä. Metsätähtirykelmien hajanaisuus ja tiukka ryhmittely saa metsästä järjestelmällisen tuntuksen. Kuvan keskialalla esiintyy oletettavasti harmaat hirvieläimen sarvet, joten tämä yksityiskohta taas lisää tunnetta koskemattomasta ja vapaasti kasvavasta luonnosta. Kuvassa on kevät, siitä kertoo oksissa puhkeamaisillaan olevat lehdet. Tämä selittää myös kuvan lajistollista niukkuutta ja eri kasvilajien vähäisyyttä.

Kuvassa esiintyy yksi selkärankainen, mutta ei selkärangattomia. Putkilokasvilajeja on kolme eri lajia. Kuvassa esiintyy sieniä kääpien muodossa. Itiökasveja on kivien päällä. Kokonaisuudessaan kuvassa on lajistollisesti hyvin vähän eri lajeja mutta kevään kuvaaminen selittää niukkuutta. Lahoppuun ja metsätähtien suuri määrä kuitenkin viestivät monimuotoisesta terveestä metsästä. Kuvan tunnelma on hyvin raikas ja metsä näyttäytyy avarana.

5.4 Alma - seikkailu metsässä

Kuva 7. Kirjailija/kuvittaja Kata Martikainen. *Alma – seikkailu metsässä*. 2021. Sivut 10–11. Kustantaja Mini Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 7 nähdään koko aukeaman kokoinen kuvitus kirjasta *Alma - seikkailu metsässä* sivuilta 10–11. Kirja on julkaistu 2021. Sen on kirjoittanut ja kuvittanut Kata Martikainen. Kirja lukeutuu suomenkielisiin kuvakirjoihin. Seuraavassa otteessa on kirjan takakansiteksti, josta tulee ilmi kirjan teema.

Alma on pieni lemmikkikissa, joka rakastaa leikkimistä, herkkuja ja päiväunia. Eräänä päivänä Alma päättää lähteä seikkailulle hieman tavallista kauemmas. Alma lähtee tutkimaan läheistä metsää, josta löytyykin paljon kaikkea uutta ja mielenkiintoista. Seikkailun tohinassa Alma törmää myös metsän asukkaisiin. Huomaamattaan Alma kuitenkin päätyy niin syväälle metsään, ettei löydä enää tietä takaisin kotiin. Pimeän tullen pientä kissaa alkaa pelottaa, eikä Alma tiedä, kuinka tulisi toimia, jos eksyy. Mikä nyt neuvoksi? Lähde Alma-kissan matkaan seikkailulle ja ota selvää, mitä kaikkea jännittävää Alma metsässä näkee ja kuinka tämä lopulta löytää tiensä takaisin tutulle maatilalle.⁸⁹

Kuvitustyyli on ensisilmäyksellä selkeä ja realistinen mikä helpottaa lajien tunnistamista. Kuvan keskellä etualalla nähdään hyvin tumma, kylmään harmaaseen taittava puun runko ja maan pinnalla kulkevia juuria. Juurten päällä ja rungossa on valkoiseen taittavia vihreitä läiskiä, jotka kuvastavat sammalta. Juurien väleistä kasvaa vihreitä kasveja, joissa on muutamia lehtiä kiinni varressaan ja ne kasvavat hyvin hajanaisesti. Ylempänä rungossa on kahdeksan harmaata kääpää. Puunjuurien välissä kasvaa kauttaaltaan muutamia valko- ja sinikukintoisia kasveja erillään toisistaan.

⁸⁹ Martikainen 2021, *Alma – seikkailu metsässä*, takakansi.

Kasveilla on kolme tai neljä terälehteä, mutta lajia ei pysty tunnistamaan. Mäen päällä kasvaa puu. Mäki loivenee vasemmalle mentäessä ja nousee viereisen puun kohdalla. Puiden väliin jäävässä kuopassa nähdään kiviä ja jäniksen kolo. Kolosta kurkistaa vaaleanruskea jänis. Sen ruumiissa on kauttaaltaan lyhyitä mustia viivoja. Kani katsoo suoraan eteenpäin kirjan päähenkilöä Alma-kissaa kohti. Kissa on lämpimän tummanharmaan sävyinen. Kissan turkissa on samanlaisia ohuita viivoja kuin jäniksellä. Jäniksen kolon yläpuolella mäen päällä kasvaa toinen suuri tummanharmaa puu. Se on reilusti kallellaan oikealle päin. Puun rungolla näkyy sammalta ja juurien väleissä on matalaa kasvustoa.

Kuvan etualalla oikeassa laidassa on syvä kuoppa. Kuoppaa reunustaa vihreä sammal, jonka muodoissa on vaihtelevuutta pyöreistä muodoista teräviin. Kuopan pohjalle on kuvattu vaalea alue, joka kuvastaa vettä. Vedessä ui sammakko, joka katsoo kissaa kohti suurilla silmillään. Veden pinnalla on myös paljon irrallisia puun lehtiä. Kuvan keskialalla mäki nousee oikealle mentäessä. Mäen pinnalla on vaaleampia alueita, ne denotoivat kiviä. Mäen päällä näkyy tumman puun runkoa. Kuvassa on selkeä raja lähimaaston ja horisontin välillä. Etualalla nähdään tummia sävyjä ja samat sävyt vaihtelevat eri elementeissä. Kuvan taka-alalla väripinnat ovat yhtenäistä massaa. Kohde muuttuu vaaleammaksi mitä kauemmas kuva etenee. Horisontissa on kahta eri sävyä. Lähempänä on puunrunko, matalaa kasvustoa ja puun kanto. Niiden väri on tummemman sininen. Taaimmaisena nähdään kolme kuusta ja neljä lehtipuun runkoa. Niiden sävy on vaaleampi kuin etummaisten. Horisontissa on käytetty keltaiseen taittavaa valkoista sävyä. Se toimii hyvin vastaväriyhdistelmänä siniseen taittavien puunrunkojen kanssa. Yhdistelmä luo valoa ja tilan tuntua kuvaan.

Selkärankaisia esiintyy kuvassa kolmea eri lajia. Selkärangattomia ei esiinny. Putkilokasveja voi erottaa kuutta eri lajia. Kuvassa esiintyy sieniä ja itiökasveja. Lehtipuita esiintyy, mutta lahoppuuta ei. Kuvan värimaailma on maanläheinen ilman kirkkaita värejä. Kuva on rajattu selkeästi etualan selkeisiin muotoihin ja ääri viivoihin sekä taka-alan yhtenäisiin väripintoihin. Tämä efekti tekee metsästä suojaisan tuntuisen paikan. Kuvasta voi havaita ihmisen jättämiä jälkiä. Kannon tynkä kertoo kaadetusta puusta sekä metsälammikko vaikuttaa ihmisen tekemältä koska kasvusto ei ole vallannut sitä. Tummat alueet lammikon ja jäniksen kolon ympärillä voisivat viestiä ihmisen kaivauksista, joita luonto ei ole vallannut takaisin kasvustollaan. Kuvassa on käytetty edellisiin kuvituksiin verraten vain vähän tussiviivaa korostamaan metsän kasvillisuutta. Tässä kuvassa kasvuston vaihtelu tuodaan esille läikikkäinä väripintoina sammaleissa. Kuvan horisontin ääri viivoissa on käytetty teräviä ja pyöreitä muotoja kuvaamassa kasvustoa ja se saa kuvaan tunnun lajistollisesta vaihtelevuudesta. Puiden suuri rungonleveys antaa vaikutelman vanhasta puustosta. Kokonaisuudessaan metsän mielikuvaksi jää monimuotoinen metsä, jossa näkyy myös ihmisen jättämä jälki.

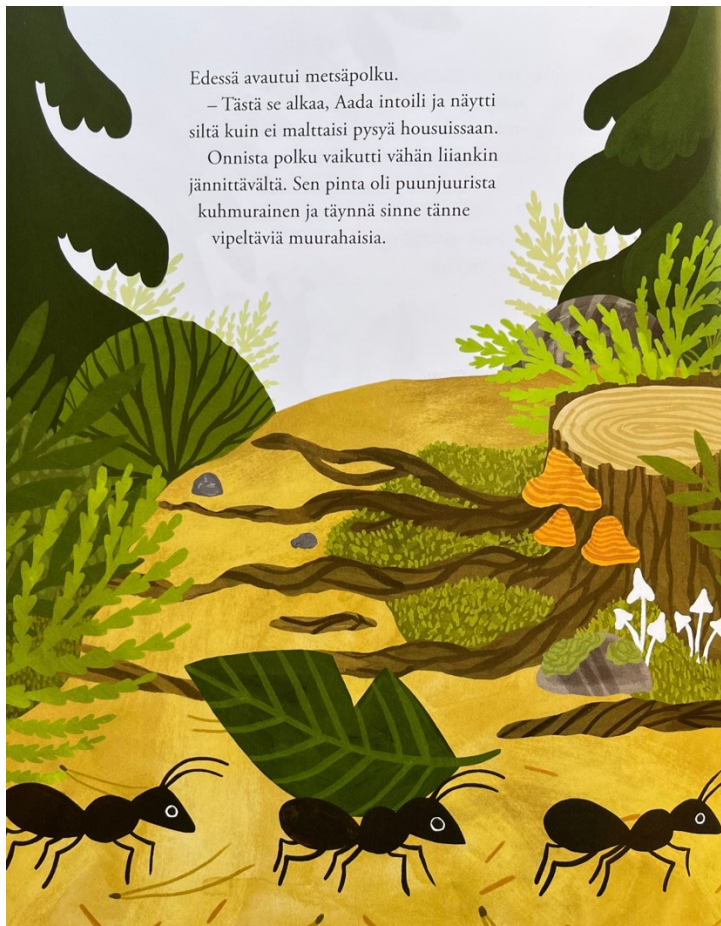
Kuva 8. Kirjailija/kuvittaja Kata Martikainen. *Alma – seikkailu metsässä*. 2021. Sivun 6. Kustantaja Mini Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 8 nähdään koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Alma – seikkailu metsässä* sivulta 6. Kuvan etualalla vasemmalla nähdään tummanharmaa puun runko. Se kaartuu vasemmalle päin ja siinä on vihreän ja harmaan sävyistä sammalta. Keskellä alalaidassa on viisi sinivihreää kasvia. Niiden varresta lähtee pitkiä ja päistään teräviä lehtiä. Kasvien keskellä on tummanharmaa puun oksa. Alalaidassa kuvan horisontti jakaantuu vihreään sammalikkoon ja vaaleampaan taustaan. Sammaleessa on ruskeita alueita, mitkä kuvastavat maanpinnan syvyyseroja. Maan pinnalla kasvaa myös kolme kasvia, joissa on valkoiset kukinnot. Hieman ylempänä kuvassa on kuvan poikileikkaava kaartunut puunrunko. Se on tummanharmaa ja siinä on runsaasti sammalta sekä vaaleanharmaita pahkoja. Rungon päällä on kirjan päähenkilö Alma -kissa. Alman ilme ja pystyssä oleva häntä konnotoivat innostuneisuutta. Kuvan oikeassa laidassa näkyy lähes musta suuri puun runko ja sen oksa. Tämän puun takana on kuusi ja koivun runko. Puiden latvoja tai lehdistöä ei ole kuvattu. Vasemmalla laidassa on tummanharmaa puu ja siinä on sammalta. Kolme samankaltaista puuta muodostavat vasempaan laitaan rykelmän.

Tässä kohdassa kuvaa etuala ja horisontti erottuvat selvästi toisistaan. Horisontin väri on kauttaaltaan vaalea. Suuri kivi, jonka päällä on sammalta peittää puolet keskialan horisontista. Taustalla näkyy matalaa kasvustoa ja viisi puun runkoa. Kasvien varsista lähtee suuria lehtiä rykelmittäin. Kivi on hieman tummemman sininen kuin taustalla olevat puut ja kasvit. Taivasta kuvaa vielä hieman vaaleampi vaaleansininen alue.

Kuvassa esiintyy selkärankaisia yhtä lajia mutta selkärangattomia ei esiinny. Putkilokasveja voi tunnistaa kuutta eri lajia. Sieniä ja itiökasveja esiintyy kuvassa. Monimuotoisuudelle tärkeää lehti- ja lahoppuuta esiintyy kuvassa. Valöörien erot tuovat kuvaan syvyysvaikutelmaa ja luovat satumaisen tunnelman. Kaarellaan oleva sammaloitunut puu luo vaikutelman luonnontilaisesta metsästä. Käävät ja tippuneet oksat tukevat ajatusta luonnon kiertokulusta ja ekosysteemin jatkuvasta prosessista. Etualan yksityiskohtien muotojen vaihtelu luo lajistollisen runsauden tuntua. Niissä esiintyy pyöreitä, soikeita ja teräviä muotoja paksuilla ääriviivoilla. Kuvan taka-alan lajisto on niukkaa ja harkittua. Värimaailma on hyvin yhteneväinen eikä suuria värisävyjen vaihteluita esiinny, poikkeuksena puhtaan valkoinen koivu. Sävyt ovat kylmiä lukuun ottamatta vihreää sammalta. Kaareva puu, kissan innostunut olemus ja yksittäiset valkoiset kukat luovat metsän olemukseen seikkailun ja leikin tuntua.

5.5 Onni ja Aada metsäretkellä

Kuva 9. Kirjailija Maria Kuutti. Kuvittaja Saara Söderlund.

Onni ja Aada metsäretkellä.

2021. Sivu 6. Kustantaja Karisto. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 9 nähdään koko sivun kokoinen kuvitus kirjasta *Onni ja Aada metsäretkellä* sivulta 6. Kirja on julkaistu 2021. Sen on kirjoittanut Maria Kuutti ja kuvittanut Saara Söderlund. Kirja lukeutuu suomenkielisiin kuvakirjoihin. Seuraavassa otteessa on kirjan takakansiteksti, josta tulee ilmi kirjan teema.

Aadasta metsä on ihan paras paikka, mutta Onni suuntaisi mieluummin leikkipuistoon. Eräänä päivänä Aada ja hänen äitinsä saavat kuitenkin houkuteltu Onnin mukaansa metsäretkelle, jolla Onni oppii monta uutta asiaa. Mitä muurahaiset tekevät, kun kohtaavat

toisensa? Mitä kävyille on tapahtunut? Ja koska oikein syödään eväät? Ehkä metsässä sitenkin on jotain taikaa!⁹⁰

Kuvitustyyli on ensisilmäyksellä selkeä ja muodot yksinkertaistettuja. Kuva rajautuu selkeästi kolmeen osaa. Kuvan etualan vaaleanruskeaan alaan, valkoiseen horisonttiin ja yksityiskohtiin. Vaaleanruskea maanpinta muistuttaa väriltään hiekkamaata. Kuvan etualalla nähdään ruskeita havunneulasia ja kolme mustaa muurausta. Muurahaiset kulkevat kuvassa kohti oikeaa laitaa ja keskimmäisen takana on suuri lehti, kuin muurahainen kantaisi sitä selässään. Lehti on tumman oliivin vihreä ja siinä on vaaleanvihreitä lehtisuonia. Kuvan vasemmassa laidassa on neljää erilaista matalaa kasvustoa. Taaimpana on lähes pyöreä vaaleanvihreä pensas, jossa on tummempia raitoja kuvaamassa oksia. Sen edessä on läikikäs vihreä pensas ja oliivin vihreä kasvin oksa. Siinä on pitkiä ja päistään teräviä lehtiä. Etummaisena on kirkkaan vihreä kasvi tai puun oksa. Neljän kasvin takana on suuri kuusi. Kuusen takana näkyy samaa kirkkaan vihreää kasvia kuin kuvan etualalla.

Kuvan oikeassa laidassa on vihreä alue, jossa on tumman vihreällä pohjalla vaaleanvihreitä pieniä läiskiä. Alue denotoi sammalta. Sammaleen päällä on harmaa kivi, jossa on kolme tummempaa raitaa ja kuusi puhtaan valkoista sientä. Niillä on ohuet korkeat jalat ja suppilomainen lakki. Niiden muotokieli viittaa valkokärpässieneen. Sienten takana on puun kanto, josta lähtee maata pitkin viisi pitkää juurta. Juurten ja kannon pinnan kuviointi on raidallinen ja kiertävä. Vaaleanruskealla pohjalla kiertää tummempia raitoja ja ne kuvastavat juurten kiemuraisuutta. Kannon kyljessä on kolme erikokoista oranssia kantokäppää. Niissä on vaaleanruskeita raitoja. Kannon päällä reunojen yli kohoo puun kuori ja kannossa näkyy puun kasvurenkaat tummina viivoina vaaleanruskealla pohjalla. Kannon takana on samaa kirkkaan vihreää kasvia kuin kuvan vasemmassa laidassa. Sen takana on kaksi matalaa oliivin vihreää kasvia, joissa on ohuet neulasmaiset lehdet. Kasvien takana näkyy harmaa raidallinen kivi. Kiven takana on kaksi suurta kuusta ja niiden takaa pilkottaa kirkkaan vihreää kasvia. Horisontti on puhtaan valkoinen.

Kuvan värimaailma on kirkas. Vihreän eri sävyjä on useita ja ne toistuvat kuvan eri elementeissä. Valkoinen ja tyhjä horisontti tekee metsästä raikkaan oloisen ja se saa katseen kiinnittymään maahan ja sen yksityiskohtiin. Tasainen hiekkapolku tekee metsän maastosta kovan, mutta vierellä oleva sammal pehmentää tilaa. Kuvan yksityiskohdat muurahaisista, sienistä ja hajanaisista kivistä saavat kuvaan liikkeen tuntua. Kävelevät muurahaiset ja horjuvat sienet luovat mielikuvan elävästä metsästä. Kuvassa ei ole käytetty lainkaan tussiviivoja elementtien rajauksessa. Tämä saa eri elementit sulautumaan kauniisti yhteen ja pinnat tuntuvat luonnollisilta.

⁹⁰ Kuutti ja Söderlund 2021, *Onni ja Aada metsäretkellä*, takakansi.

Kuvassa ei esiinny selkärankaisia lajeja mutta selkärangattomia esiintyy. Eri putkilokasvilajeja on seitsemää erilaista. Sieniä on kahta eri lajia. Itiökasveja eli sammalta esiintyy kahta eri lajia. Kuvassa ei esiinny lehti- ja lahoppuuta. Raidat puun rungossa, juurissa, lehdessä ja pensaissa luovat metsään runsauden tuntua. Vaikka elementtejä ja eri lajeja on melko vähän, niiden erilaiset muotokielet saavat metsän tuntumaan runsaalta. Kasvilajien toistuvuus etu- sekä taka-alalla lisäävät harmoniaa kuvaan mutta myös jatkuvuuden tuntua ja näin turvallisuuden tunnetta. Ihmisen jälki näkyy selvästi metsäpolulla ja puunkannossa. Vanhan puun juuret ovat nousseet esiin ihmisen muodostaman polun myötä. Kivien viivat, lajien rajautunut ryhmittely sekä yksittäistä heinien tai risujen puute tekevät kuvasta mielikuvitusmaisen. Kuvalla ei todennäköisesti ole haluttu tarkoituksellisesti tuoda esiin monimuotoisuutta. Siinä kuitenkin näkyy lahottajasienet ja muurahaiset, jotka ovat tärkeä osa metsän jatkuvuutta.

Kuva 10. Kirjailija Maria Kuutti. Kuvittaja Saara Söderlund. *Onni ja Aada metsäretkellä*. 2021. Sivut 30–31. Kustantaja Karisto. Kuva: Kaisa Parén.

Kuvassa 10 nähdään koko aukeaman kokoinen kuvitus kirjasta *Onni ja Aada metsäretkellä* sivuilta 30–31. Kuvan etualalla on useita kymmeniä samaa lajia olevia kasveja. Niiden varsi on tummanvihreä ja siitä haaroittuu tasaisesti kapeita lehtiä ylöspäin. Varsien päissä on vaaleanpunaisia pallon muotoisia kukintoja. Oikeassa kulmassa alhaalla nähdään vihreitä kasveja, joiden varsissa on ylöspäin kääntyneitä lehtiä. Kuvan vasemmassa laidassa on koko sivun korkuinen kuusi. Sen oksan alaoksien latvoissa

on pyöreitä muotoja. Puun takana on vihreä pensas. Siinä näkyy ruskeita oksia raitoina. Pensaankokona on samaa vaaleanpunakukkaista kasvia kuin kuvan etualalla. Sivun yläkulmassa kuusen oksalla nukkuu orava. Sillä on silmät kiinni ja käpy kainalossa.

Keskellä sivua on kolme sientä. Niillä on vaaleanruskeat paksut jalat ja paksut tummemman ruskeat lakit, sienet kuvaavat herkkutatteja. Maassa on lehdellistä aluskasvillisuutta. Niiden takana on massiivinen tummanruskea kaatunut puu pitkittäin maassa. Puun runko on raidallinen, sen juuret osoittavat taivaalle ja sen päällä on keros vihreää sammalta. Juurakolle kuvatut kasvat konnotoivat iloa. Tummat juonteet näkyvät silmien, korvien, suun ja kulmien muodossa vaaleammalla taustalla. Juurakon takana on musta lintu. Sillä on punainen täplä otsalla ja valkoiset pyrstösulat, lintu kuvastaa metsoa. Juurakon ja metson takana on ääri viivoiltaan poimukkaita pensaita sekä tummempi lehtisiä kasveja. Vasemmanpuoleisen pensaankokona nähdään vaaleanruskean peuran pää ja kaula. Sen korvien sisälehdet ja turpa ovat valkoisia. Peuran silmät ovat inhimillistetty suuriksi ja valkoisiksi. Kuvan horisontti on täynnä eri vihreänsävyisiä raitoja, ne kuvastavat puun runkoja.

Keskellä aukeamaa on kolme suurta kuusta. Niiden runko on jakautunut kolmeen oksaryppääseen mikä poikkeaa kuusen luonnollisesta muodosta mutta jäljittelee sitä tunnistettavasti. Etummaisen kuusen tyven juurella on siili. Sillä on harmaa pää ja maha sekä vaaleanruskea selkä. Kuvan oikeassa laidassa alhaalta ylös asti ulottuu tummanruskea puu, jolla on samanlaiset raidat kuin kuvan toisella puulla. Puun oksa taipuu pitkälle lähes kuvan vasempaan laitaan asti. Oksan päässä on vihreää teräväkärkistä lehdistöä. Oksan paksuimmassa kohdassa on kaksi värikästä lintua. Toisen linnun pää ja rintakehä ovat punaisia, selkä ja päälaki vaaleanruskeita sekä maha valkoinen. Toisella linnuista on sinisen, vihreän ja keltaisen sekoitusta mikä luo mielikuvan sinitiaisesta. Horisontin edessä on suuri yli puolet sivusta peittävä harmaa kivi. Kiven kyljessä on kolme tumman harmaata raitaa. Kiven edessä on myös pienempi raidallinen kivi. Oikean sivun keskellä on kirjan päähenkilöt Onni ja Aada sekä heidän äitinsä. Maanpinta on kauttaaltaan vaaleanvihreä, jossa on tummempia ja vaaleampia kohtia. Se ei näytä pehmeän sammaleiselta vaan enemmän lyhyeltä heinikolta.

Kuvan värimaailma koostuu suurilta osin vihreän ja ruskean eri sävyistä. Kuvassa on käytetty paljon raitaa, puissa, pensaissa ja horisontissa. Raidallisuus luo runsautta sekä korostaa puiden erilaisia muotoja. Kuvassa esiintyy kuusi eri selkärangattomia lajia. Selkärangattomia ei esiinny. Putkilokasvilajeja on yhdeksää eri lajia. Kuvassa on sieniä mutta itiökasveja ei esiinny. Kuvassa esiintyy lehtipuita mutta ei lahopuuta. Kuvan etu- ja taka-alan aluskasvillisuus on runsasta mikä luo kuvaan suojaisan tunnelman. Metsän olemus on lämminhenkinen ja kutsuva. Tähän vaikuttaa

puunjuuriston ja eläinten tyytyväiset ja iloiset ihmeet. Kuvassa luonto ja ihminen kommunikoivat mistä tulee lämminhenkinen tunnelma kuvaan.

5.6 Analyysin tulokset

Tässä osiossa kootaan yhteen analyysissä selvinneet tulokset metsän ja sen monimuotoisuuden kuvaamisesta kuvituksissa. Analysoidussa aineistossa 8/10 kuvassa esiintyy selkärankaisia lajeja, 4/10 selkärangattomia, 10/10 putkilokasveja, 9/10 sieniä, 7/10 itiökasveja, 9/10 lehtipuuta ja 3/10 lahoppuuta. Selkärankaisista eläimistä kuvituksissa esiintyy karhu, orava, liito-orava, kettu, mäyrä, kissa, jänis, sammakko, peura, siili ja usean eri lajin lintuja. Selkärangattomista eläimistä lajeja esiintyy hyvin vähän, niissä lajit ovat sudenkorentoja ja erilaisia kovakuoriaisia. Putkilokasveja on jokaisessa kuvituksessa 3–13 eri lajia. Lähes kaikissa kuvituksissa on sieniä mutta niiden lajimäärää on vaikea arvioida kuvissa. Tämä johtuu sienten kuvaamisen tavasta, jossa sieni osaltaan sekoittuu sammaleeseen tai muuhun kasvillisuuteen. Itiökasveja eli sammaleita ja niiden eri lajeja esiintyy runsaasti. Lehtipuita on lähes jokaisessa kuvassa mutta lahoppuun esiintyminen jää vähäiseksi.

7/10 kuvassa esiintyy antropomorfismia. Usean kirjan kuvituksessa puille on kuvattu ihmismäisiä kasvoja ja käsiä. Nisäkkäille, hyönteisille ja matelijoille on kuvattu useassa kirjassa suuret silmät. Hyönteisillä esiintyy vaatekappaleita ja ihmiselle ominaisia asentoja esimerkiksi kovakuoriaisen istuma-asento lehden päällä. Puiden rungossa olevissa käävissä esiintyy ikkunaruutuja.

Haluan tarkastella, esiintyykö tämän analyysin tuloksissa samankaltaisia havaintoja kuin Hooykaas, Holierhoek, Westerveld, Schilthuizen ja Smeets toivat ilmi artikkelissaan. Tutkijoiden mielestä palkittujen hollantilaisten kuvitusten eläimet olivat usein yksinkertaistettuja, abstrakteja ja visuaalisesti vääristettyjä, niin ettei niistä olisi voinut tunnistaa mikä laji on kyseessä. Heidän mielestään nyt kuvituksista välittyvä eläinkunnan kirjo ei vastaa monimuotoista luontoa. Selkärangattomat muodostavat suurimman osan eliöstöstä mutta sitä ei olla huomioitu kirjoissa. Tutkijoiden analyysissä selvisi että 77,4 % kirjojen eläinkuvituksista käytettiin antropomorfismia ja 42,1 % kuvatuista eläimistä sisälsi antropomorfisia piirteitä. Eläinkuvitusten yksinkertaistaminen, nisäkkäiden suurin näkyvyys, antropomorfisointi ja eksoottisten lajien suosiminen vääristää käsitystämme eläimistä, eikä tarjoa lapselle mahdollisuutta tutustua paikalliseen lajistoon.

Mielestäni tässä suomalaisia kuvituksia tarkastelevassa analyysissä ei voida havaita yksinkertaistettuja, abstrakteja tai visuaalisesti vääristettyjä kuvituksia, varsinkaan eläinten osalta. Poikkeuksena ovat sellaiset kuvitukset, joissa kuvitustyylillä on fantasiamaista ja esimerkiksi kasvillisuus on toteutettu erittäin kirkkailla väreillä.

Näiden kuvien kohdalla kuvituksen räikeisiin väreihin on vaikuttanut kirjan kerronta ja silti niistä voi tunnistaa useita lajeja. Useissa kuvituksissa on kuvattu jopa pieniä sieniä ja hyönteisiä niin tarkasti että niiden lajin voi tunnistaa. Vain neljässä kymmenestä kuvituksesta esiintyi selkärangattomia lajeja, joten tämä on samassa linjassa hollantilaistutkimuksen kanssa. Hyönteiset ovat jääneet kuvituksissa erittäin vähäiseen osaan. Antropomorfisten kuvausten suuri määrä näkyy myös tässä analyysissä. Aineistossa ei havaita eksoottisten lajien suosimista vaan lajisto oli suomalaiselle metsälle tyypillistä niin selkärankaisten, selkärangattomien, putkilokasvien, sienten kuin itiökasvien osalta ja lajeja voitiin tunnistaa runsaasti.

5.7 Päätäntö

Tässä osiossa kootaan yhteen analyysissä esiin tulleita havaintoja, jotta voidaan vastata esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja pohdin myös tutkimuksen tavoitteiden toteutumista. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli: Millaisia mielikuvia metsästä ja sen monimuotoisuudesta kuvitukset välittävät? Alakysymyksenä: Miten kuvitusten formaalipiirteet luovat vaikutelmia ja välittävät merkityksiä? Analyysissä käsiteltiin yksitellen kuvituksista esiin tulleita mielikuvia. Useassa kuvituksessa kirkkaat värit ja niiden vaihtelevuus loivat metsästä satumaisen mielikuvan. Kuvitusten tarkat yksityiskohdat ja lajien tunnistettavuus lisäsi mielenkiintoa tarkastella metsää. Horisontissa olevien elementtien valöörien vaihtelu sekä intensiiviset sävyt loivat syvyysvaikutelmaa ja teki kuvista tunnelmallisia sekä avaria. Lämpimien sävyjen käyttö horisontissa loi mielikuvia auringonlaskuista. Kuvissa oli runsaasti suojaisia metsämaisemia, ne on luotu saman lajin toistamisella eri kohdissa kuva-alaa. Myös latvuston jatkuminen kuvan yläreunaan loi metsästä suojaisan tuntuksen. Muotojen sekä värisävyjen runsaus ja vaihtelevuus loivat vaikutelmia runsaasta ja monimuotoisesta lajistosta.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli: Onko luonto esitetty kuvituksissa monimuotoisesti? Alakysymyksenä: Näkyykö kuvituksissa runsas lajityyppien kirjo? Kuvituksissa esiintyi runsaasti selkärankaisia lajeja mutta selkärangattomien osuus jäi hyvin vähäiseksi. Putkilokasvien lajimäärässä oli suurta vaihtelua eri kuvitusten kohdalla, niitä oli kuitenkin runsaasti ja erilaiset formaalipiirteet loivat niihin runsautta. Sieniä oli lähes kaikissa kuvituksissa ja niiden lajistollinen vaihtelevuus oli runsasta. Itiökasveja eli sammaleita oli suuressa osassa kuvituksia. Niiden runsautta korostettiin erilaisilla formaalipiireillä. Itiökasvien eri lajien määrää on vaikea arvioida koska kuvittaja saattaa pelkällä värien vaihtelulla luoda eri lajeja kuvitukseen. Monimuotoisuuden kannalta tärkeää lehtipuuta esiintyi lähes kaikissa kuvituksissa ja sitä oli runsaasti eri lajeja. Erityisesti haapa on tärkeä metsien monimuotoisuudelle ja moni laji on siitä

riippuvainen, haapaa esiintyi suhteellisen paljon kuvituksissa. Lahopuuta esiintyi vain muutamissa kuvituksissa. Kokonaisuutena aineistosta jäi mielikuva kotoperäisestä monimuotoisesta metsästä.

Tutkielmani tavoitteena oli vastata kysymykseen, miten 2020-luvun kotimaisissa lastenkirjoissa kuvitetaan metsää. Tuodaanko luonnon monimuotoisuus ilmi kuvituksissa ja millä keinoilla kuvittaja ilmaisee sitä? Käyttääkö kuvittaja väriä, viivaa, kohneiden määrää tai valöörin vaihtelua sen ilmaisemiseksi? Analyysissä sekä sen tuloksissa ilmeni että 2020-luvun kotimaisissa lastenkirjojen kuvituksissa kuvataan lajistolisesti runsasta ja kotoperäistä metsää. Analyysin eri vaiheissa selvisi myös keinot, joita kuvittajat käyttävät metsäkuvituksissa korostaakseen eri asioita. Tutkielman tavoitteet täyttyivät formaalipiirteiden tarkastelun osalta. Taiteellisen tuotoksen metsän monimuotoisuuden tutkiminen on haastavaa sillä kuvituksista ei voida tutkia täysin samoja asioita kuin elävästä luonnosta. Kuvituksista pystyi tunnistamaan ja luokittelemaan eri lajeja ja niiden esiintyvyyttä kuvituksissa. Lastenkirjojen luontokuvaukset ja niiden välittämät mielikuvat ovat hyvin tärkeässä osassa lasten kehittyvää luontosuhdetta. Sillä millaisia kuvituksia metsästä ja sen monimuotoisuudesta välitämme lapsille, on merkitystä vuosikymmenien ajan. Tutkielmaa voisi jatkaa tarkastelemalla kirjojen kuvitusten vaikutuksia lasten mielikuviin metsästä ja sen monimuotoisuudesta.

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus

- Ahlund, Mikael. 2022. "Kasvit taiteen ja tieteen välimaastossa Carl von Linné ja 1700-luvun tieteen visuaalinen maailma." Teoksessa *Linné ja pieni pala paratiisia*, toimittaja Claudia De Brün, suomentajat Don McCracken, Ville Hyvönen, Martin Naylor ja Hilikka Pekkarinen, 40–73. Helsinki: Sinerbrychoffin taidemuseo.
- Ainalinpää, Eira. 2020. *Kohti hiljaista suojelua : lajiuorovaikutuksen kasvaminen lähiympäristössä*. Lahti: Eira Ainalinpää.
- Antila, Katja. 2022. "Kuvakirjat kestävän elämäntavan tukena." Pro gradu - tutkielma, Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/137643>.
- Anttonen, Erkki. 2017. "Veljekset von Wright litografioiden tekijöinä." Teoksessa *Veljekset von Wright : taide, tiede ja elämä*, toimittajat Erkki Anttonen ja Anne-Maria Pennonen, 73–92. Helsinki: Ateneumin taidemuseo.
- Berleant, Arnold. 2003. "Metsänhoidon estetiikka : metsän käsittely maisemaarkkitehtuurina." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittajat Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, kääntäjät Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen, 195–203. Helsinki: Maahenki.
- Cantell, Hannele, Essi Aarnio-Linnavuori ja Sirpa Tani. 2020. *Ympäristökasvatus : Kestävään tulevaisuuden käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eaton, Marcia Muelder. 2003. "Fakta ja fiktio luonnon esteettisessä ymmärtämisessä." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittajat Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, kääntäjät Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen, 91–102. Helsinki: Maahenki.
- Elovirta, Arja. 1998. "Katseen kuviteltu viattomuus." Teoksessa *Katseen rajat : Taidehistorian metologiaa*, toimittajat Ville Lukkarinen ja Arja Elovirta, 77–94. Jyväskylä: Gummerus.
- Granö, Päivi. 2013. "Visuaalisuus kokemuksena ja tietämisenä paikan tutkimuksessa." Teoksessa *Visuaalinen kokemus - johdatus moniaistiseen analyysiin*, toimittajat Päivi Granö, Anne Katarina Keskitalo ja Suvi Ronkainen, 67–78. Rovaniemi: Lapin yliopiston kustannus.

- Guanio-Uluru, Lykke. 2023 "Analysing Plant Representation in Children's Literature: The Phyto-Analysis Map." *Children's Literature in Education* 54, nro 2: 149–167. <https://doi.org/10.1007/s10583-021-09469-2>.
- Hankonen, Ilona. 2021. *Ihmisiä metsässä : luonto kulttuuriympäristökysymyksenä*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Hatva, Anja. 2018. *Fotorealistinen pilvilinna : kuvitus ja mielikuvat*. Helsinki: Ikään kuin - as if.
- Havaste, Paula. 2003. "Lastenkirjojen kritiikki ja tutkimus." Teoksessa *Pieni suuri maailma : suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*, toimittajat Liisa Huhtala, Karl Grønn, Ismo Loivamaa ja Maria Laukka, 143–147. Hämeenlinna: Karisto.
- Heinimaa, Elisse. 2001. "Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa." Teoksessa *Avaa lastenkirja! : Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*, toimittajat Marja Suojala ja Maija Karjalainen, 142–163. Helsinki: Lasten keskus.
- Hooykaas, M.J.D. , M.G. Holierhoek, J.S. Westerveld, M. Schilthuizen, ja I. Smeets. 2022. "Animal Biodiversity and Specificity in Children's Picture Books." *Public Understanding of Science* 31, nro 5: 671–688. <https://doi.org/10.1177/09636625221089811>.
- Ilomäki, Henni. 2021. "Loitsujen outo metsämaisema." Teoksessa *Ympäristömytologia*, toimittajat Seppo Knuuttila ja Ulla Piela, 120–139. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokiranta, Anssi, Pekka Juntti, Anna Ruohonen, ja Jenni Räinen. 2019. *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.
- Knuuttila, Seppo. 2003. "Eksyminen." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittajat Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, kääntäjät Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen, 137–150. Helsinki: Maahenki.
- Koivurova, Anniina. 2013. "Enemmän kuin osiensa summa. Sanan ja kuvan välinen vuoropuhelu kerrontatapahtumassa." Teoksessa *Visuaalisen kokemus : johdatus moniaistiseen analyysiin*, toimittajat Päivi Granö, Anne Katarina Keskitalo, ja Suvi Ronkainen, 25–42. Rovaniemi: Lapin yliopiston kustannus.
- Kuuluvainen, Timo, Mikko Mönkkönen, Petri Keto-Tokoi, Mikko Kuusinen, Kaisu Aapala ja Harri Tukka. 2004. "Metsien monimuotoisuuden turvaamisen perusteet." Teoksessa *Metsän kätköissä : Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*, toimittajat Timo Kuuluvainen, Lauri Saaristo, Petri Keto-Tokoi, Jouko Kostamo,

- Jari Kuuluvainen, Mikko Kuusinen, Markku Ollikainen ja Päivi Salpakivi-Salomaa, 142–194. Helsinki: Edita.
- Laakso, Maria, Toni Lahtinen ja Päivi Heikkilä-Halttunen, toim. 2011. *Tapion tarhoista turkistarhoille : luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lahtinen, Toni ja Markku Lehtimäki. 2008. "Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen." Teoksessa *Äänekäs kevät - Ekokriittinen kirjallisuuden tutkimus*, toimittajat Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki, 7–29. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, Kai. 1984. *Metsästä kaupunkiin*. Helsinki: Otava.
- Laukka, Maria. 2001. "Sotketut peikon kasvot. Kuvakirjat ja kirjojen kuvat." Teoksessa *Kirjaseikkailu : lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*, toimittaja Tuula Korolainen, 63–76. Helsinki: Tammi.
- Leikola, Anto. 2012. *Norsusta nautilukseen : löytöretkiä eläinkuvituksen historiaan*. Helsinki: John Nurmisen Säätiö.
- Leikola, Anto, Ilkka Karttunen ja Maria Grönroos. 2012. "Kuvatekstit." Teoksessa *Norsusta nautilukseen : löytöretkiä eläinkuvituksen historiaan*. Helsinki: John Nurmisen Säätiö.
- Leinonen, Matti. 2001. "Onko pisara pyöreä. Luontotietoa ja luonnontieteitä." Teoksessa *Kirjaseikkailu : lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*, toimittaja Tuula Korolainen, 183–206. Helsinki: Tammi.
- McCormack, Art G. ja Tomás N. O'Leary. 2003. "Metsän sisätilat: Metsä arkkitehtuurissa ja arkkitehtuuri metsässä." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittajat Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, kääntäjät Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen, 204–220. Helsinki: Maahenki.
- Metsähallitus. "Luonnon monimuotoisuus monikäyttömetsissä." Luettu 16.6.2023. <https://www.metsa.fi/luonto-ja-kulttuuriperinto/metsatalous-ja-ymparisto/monimuotoisuuden-edistaminen/>.
- Mikkonen, Kai. 2005. *Kuva ja sana : kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonotekstissä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mönkkönen, Mikko. 2004. "Suomen metsäluonto - osa globaalia monimuotoisuutta." Teoksessa *Metsän kätköissä : Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*, toimittajat Timo Kuuluvainen, Lauri Saaristo, Petri Keto-Tokoi, Jouko Kostamo, Jari

- Kuuluvainen, Mikko Kuusinen, Markku Ollikainen ja Päivi Salpakivi-Salomaa, 19–48. Helsinki: Edita.
- Nieminen, Mirja. 2022. "Kuvakirjaa tutkimassa." Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*, toimittaja Kaisa Laaksonen, 27–40. Tampere: Eräsalon Kirjapaino Oy.
- Nikula, Silja. 2012. *Paikan henki: matkailijan mielikuvaista graafiseksi kuvaksi*. Väitöskirja, Rovaniemen yliopisto.
https://lauda.ulpland.fi/bitstream/handle/10024/61717/Nikula_actaE_121pdfA.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Opetushallitus. 2014. "Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet." Luettu 25.4.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>.
- Opetushallitus. 2022. "Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022." Luettu 25.4.2023. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>.
- Palin, Tutta. 1998. "Merkistä mieleen." Teoksessa *Katseen rajat : taidehistorian metodologiaa*, toimittajat Ville Lukkarinen ja Arja Elovirta, 115–150. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Pekonen, Osmo. 2003. "Elämän puu." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittajat Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, kääntäjät Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen, 162–170. Helsinki: Maahenki.
- Pennonen, Anne-Maria. 2017. "Taiteilijaveljekset Magnus, Wilhelm ja Ferdinand von Wright taiteen ja tieteen leikkauspisteessä." Teoksessa *Veljekset von Wright : taide, tiede ja elämä*, toimittajat Erkki Anttonen ja Anne-Maria Pennonen, 11–36. Helsinki: Ateneumin taidemuseo.
- Pirinen, Mikko. 2012. "Charles S. Peircen semiotiikan mahdollisuudet taidehistoriassa ja kuvataiteen tutkimuksessa." Teoksessa *Taidetta tutkimaan : menetelmiä ja näkökulmia*, toimittajat Annika Waenerberg ja Satu Kähkönen, 85–105. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Puolakka, Kalle. 2021. *John Deweyn estetiikka : kokemus, luonto ja kulttuuri*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rannisto, Tarja. 2007. *Luonnon estetiikka*. Helsinki: Multikustannus.

- Rättyä, Kaisu. 2001. "Kansainvälistä kuvakirjan tutkimusta." Teoksessa *Tutkiva katse kuvakirjaan*, toimittajat Kaisu Rättyä ja Raija Raussi, 195–200. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Salpakivi-Salomaa, Päivi. 2004. "Metsien käsittely ja monimuotoisuus." Teoksessa *Metsän kätköissä : Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*, toimittajat Timo Kuuluvainen, Lauri Saaristo, Petri Keto-Tokoi, Jouko Kostamo, Jari Kuuluvainen, Mikko Kuusinen, Markku Ollikainen ja Päivi Salpakivi-Salomaa, 259–315. Helsinki: Edita.
- Savelainen, Hannele. 2004. "Eläin kuvissa." Teoksessa *Pinx : maalaustaide Suomessa. Maalta kaupunkiin*, toimittanut Helena Sederholm, 112–117. 2. painos. Espoo: Weilin + Göös.
- Savikko, Sari. 2012. *Kasvien taide*. Somerniemi: Amanita.
- Seppänen, Janne. 2001. *Katseen voima : Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Janne. 2005. *Visuaalinen kulttuuri : teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Sihvo, Hannes. 2003. "Vihreän kullan maa." Teoksessa *Metsään mieleni*, toimittanut Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio, kääntäjät Tommi Nuopponen ja Marke Ahonen, 151–161. Helsinki: Maahenki.
- Siitonen, Juha ja Ilkka Hanski. 2004. "Metsälajiston ekologia ja monimuotoisuus." Teoksessa *Metsän kätköissä : Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*, toimittajat Timo Kuuluvainen, Lauri Saaristo, Petri Keto-Tokoi, Jouko Kostamo, Jari Kuuluvainen, Mikko Kuusinen, Markku Ollikainen ja Päivi Salpakivi-Salomaa, 76–113. Helsinki: Edita.
- Sivonen, Marjaana. 2021. "Luontokuvitukset luonnon representaatioina." Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64857/sivonen_marjaana.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Slovic, Scott, toim. 2013. *Nature and the Environment*. Critical Insights. Ipswich, Mass: Salem Press.
- Suomen luonnonsuojeluliitto. 2018. "Lyhyt oppimäärä metsien monimuotoisuuden tilanteesta ja lisääntyvistä hakkuista." Luettu 16.6.2023.
<https://www.sll.fi/2018/10/01/lyhyt-oppimaara-metsien-monimuotoisuuden-tilanteesta-ja-lisaantyvista-hakkuista/>.

Suomen YK-liitto. 2023. "Kansainvälinen Äiti Maan päivä. Luettu 10.6.2023.
<https://www.ykliitto.fi/tapahtumat/yk-paivat/kansainvalinen-aiti-maan-paiva>.

Suominen, Anniina. 2016. "Johdanto: Taidepedagogisia, taiteellisia, tutkimuksellisia ja filosofisia perspektiivejä ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuskasvatukseen." Teoksessa *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella - avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*, toimittaja Anniina Suominen, 8–19. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Talman, Ritva. 2016 "Tieteen ja taiteen rajamailla: Alexander von Nordmannin tieteelliset kuvat." *Tahiti* 6, nro 2. <https://tahiti.journal.fi/article/view/85614>.

Tani, Sirpa. 2021. "Ilmastonmuutos ja ilmastotunteet lastenkirjoissa." Pro gradu - tutkielma, Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/a1454961-55cc-48c7-bf35-f1ed19988f13/content>

Tutkimusaineisto

Christel, Rönns. 2022. *Totti ja villit värit*. Helsinki: Lasten Keskus.

Kuisma, Titta ja Laila Nevakivi. 2020. *Lapsen oma metsäkirja*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Kunnas, Kirsi ja Silja-Maria Wihersaari. 2020. *Tiitiäisen metsä*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kuutti, Maria ja Saara Söderlund. 2021. *Onni ja Aada metsäretkellä*. Hämeenlinna: Karisto.

Martikainen, Kata. 2021. *Alma : seikkailu metsässä*. Espoo: Mini.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Kirjailija/kuvittaja Christel Rönns. *Totti ja villit värit*. 2022. Sivun 8. Kustantaja Lasten Keskus. Kuva: Kaisa Parén.

- Kuva 2. Kirjailija/kuvittaja Christel Rönns. *Totti ja villit värit*. 2022. Sivun 16. Kustantaja Lasten Keskus. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 3. Kirjailija Kirsi Kunnas. Kuvittaja Silja-Maria Wihersaari. *Tiitiäisen metsä*. 2020. Sivun 15. Kustantaja Werner Söderström Osakeyhtiö. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 4. Kirjailija Kirsi Kunnas. Kuvittaja Silja-Maria Wihersaari. *Tiitiäisen metsä*. 2020. Sivun 22–23. Kustantaja Werner Söderström Osakeyhtiö. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 5. Kirjailija Titta Kuisma. Kuvittaja Laila Nevakivi. *Lapsen oma metsäkirja*. 2020. Sivun 51. Kustantaja Minerva Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 6. Kirjailija Titta Kuisma. Kuvittaja Laila Nevakivi. *Lapsen oma metsäkirja*. 2020. Sivun 66. Kustantaja Minerva Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 7. Kirjailija/kuvittaja Kata Martikainen. *Alma – seikkailu metsässä*. 2021. Sivun 10–11. Kustantaja Mini Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 8. Kirjailija/kuvittaja Kata Martikainen. *Alma – seikkailu metsässä*. 2021. Sivun 6. Kustantaja Mini Kustannus Oy. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 9. Kirjailija Maria Kuutti. Kuvittaja Saara Söderlund. *Onni ja Aada metsäretkellä*. 2021. Sivun 6. Kustantaja Karisto. Kuva: Kaisa Parén.
- Kuva 10. Kirjailija Maria Kuutti. Kuvittaja Saara Söderlund. *Onni ja Aada metsäretkellä*. 2021. Sivun 30–31. Kustantaja Karisto. Kuva: Kaisa Parén.

